

Arbeidstilsynet

POLITIET

Skatteetaten

Felles årsrapport for etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet 2022

Innhold

1	Innledning	3
1.1	Om felles årsrapport	3
1.2	Styringsgruppens oppsummering av 2022.....	3
2	Generell innføring til a-krimssamarbeidet.....	5
2.1	Om a-krimssamarbeidet.....	5
2.2	A-krimssentre og annet lokalt a-krimssamarbeid	5
2.3	Felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet.....	6
2.4	Finansiering og ressursbruk i a-krimssamarbeidet	7
3	Utvikling og forvaltning.....	8
3.1	A-kriminformasjonsforskriften	8
3.2	Tverretatlig kunnskapsbygging og systemstøtte	8
3.3	Kompetanseutvikling i a-krimssamarbeidet	9
3.4	Oppfølging av etatenes felles forebyggende strategi	10
3.5	Tverretatlig samarbeidsprosjekt mellom Norge og Litauen.....	12
4	Etatenes vurdering av tilstand og utvikling innen arbeidslivskriminalitet	13
5	Sentrenes innsats mot arbeidslivskriminalitet	16
5.1	Rammer for a-krimssentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid.....	16
5.2	Samhandling mellom a-krimssentrene og linjen i etatene	16
5.3	Samarbeid med andre myndigheter, samarbeidspartnere og organisasjoner.....	17
5.4	A-krimssentrenes kunnskapsbygging	18
5.5	Sentrale trusselaktører	19
5.6	Utenlandske arbeidstakere	21
5.7	Oppdragsgivere og forbrukere.....	21
5.8	Kommunikasjon og medieoppslag	22
6	Resultater av etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet	24
6.1	Resultater og effekter av etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet.....	24
6.2	Resultater og effekter - sentrale trusselaktører.....	24
6.3	Resultater og effekter – utenlandske arbeidstakere.....	30
6.4	Resultater og effekter – oppdragsgivere og forbrukere.....	34
7	Samfunnseffekter av innsatsen mot arbeidslivskriminalitet	40
7.1	Opplevd oppdagelsessannsynlighet.....	40
7.2	Omfanget og utviklingen av arbeidslivskriminalitet	41
7.3	A-krimssamarbeidet skal bidra til å beskytte fem samfunnsverdier	45
7.4	Eksterne faktorer som påvirker samfunnsverdiene	49

1 Innledning

1.1 Om felles årsrapport

Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten har gjennom felles føringer i etatenes tildelingsbrev for 2022 fra henholdsvis Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Finansdepartementet, i oppdrag å utarbeide en felles årsrapport. I årsrapporten skal det gis en vurdering av tilstand og redegjøres for prioriteringer, aktiviteter, resultater og effekter av arbeidet mot arbeidslivskriminalitet.

Dette dokumentet er svar på departementenes bestilling. Det er særlig etatenes felles arbeid i innsatsen for å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet som omtales her.

Etatene har endret en del på oppbygningen av årsrapporten for 2022. Hensikten er å synliggjøre helheten i a-krimssamarbeidet på en bedre måte. Kravene til årsrapport i Bestemmelser om økonomistyring ligger til grunn for hvordan rapporten er bygd opp¹.

1.2 Styringsgruppens oppsummering av 2022

Styringsgruppen har i 2022 hatt fokus på innretningen av a-krimssamarbeidet og grunnforutsetninger som anses å måtte være til stede for at den samlede innsatsen skal kunne gi gode resultater og målrettede effekter.

Både det strategiske og operative samarbeidet er fortsatt av relativt ny dato innenfor den rammen som er etablert per i dag. Revidert styringsmodell for a-krimssamarbeidet vedtatt 1. oktober 2021, er innrettet mot et samarbeid om kunnskapsbygging, kontrollvirksomhet og samordnet bruk av virkemidler.

Samarbeid om kunnskapsbygging forutsetter rettslig adgang til å dele og behandle opplysninger fra den enkelte etat mot et felles formål om å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet. Den 20. juni 2022 trådte a-kriminformasjonsforskriften i kraft. Forskriften har særlig betydning for forvaltningsorganenes delingsadgang og bruk av felles IKT-verktøy. Politiets etterretningsarbeid og adgang til deling av opplysninger har et annet rettslig grunnlag og gjøres med bruk av andre IKT-verktøy. Forskriften har likevel stor rettslig og praktisk betydning for samarbeidet. Det har vært gitt opplæring til etatene, og det jobbes med en tverretattlig personvernkonsekvensvurdering (DPIA) for behandlingen av personopplysninger, og en ordning for ivaretagelse av behandlingsansvaret samt kontaktpunkt for registrerte.

Samarbeid om kontrollaktiviteter og kontakt med næringslivsaktører forutsetter også gode rettslige avklaringer og rolleavklaringer i samarbeidet. Politiets og kontrollorganenes utgangspunkter er ulike. Styringsgruppen har avdekket at det fortsatt er behov for regelverksutvikling knyttet til god samordning av virkemidler og klare retningslinjer for å oppnå gode resultater.

Styringsgruppens oppfølging og aktiviteter har i 2022 skjedd samtidig med evaluering av etatssamarbeidet gitt i oppdrag av departementene til KMPG, og arbeid med innspill til regjeringens nye handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Etatene leverte i april et koordinert innspill til ny handlingsplan. Det er fortsatt en utfordring at arbeidslivskriminalitet ikke har et entydig innhold, men utgjør en

¹ Bestemmelser om økonomistyring (desember 2022) pkt. 1.6 Oppfølging av virksomheten, pkt. 1.6.1 Rapportering

samlebetegnelse på ulike handlinger og lovbrudd som kan treffe de ulike etaters samfunnsoppdrag ulikt. Endelig handlingsplan kom høsten 2022, og blir et viktig styringsdokument fremover sammen med regjeringens handlingsplan mot sosial dumping i transportsektoren.

KPMG leverte sin evalueringsrapport desember 2022. I rapporten konkluderes det med at samarbeidet har bidratt til flere gode resultater og har lagt til rette for et mer effektivt samarbeid med etatene. Evalueringen peker samtidig på vesentlige utfordringer i etatssamarbeidet relatert til organiseringen, kunnskapsbygging og strategisk styring. Rapporten oppstiller mange relevante funn og anbefalinger som kan understøtte en videreutvikling av etatssamarbeidet. Styringsgruppen vil også starte et arbeid med å vurdere om brukermålene understøtter en målrettet og effektiv løsning av det felles a-krimoppdraget.

Styringsgruppen ønsker å fremheve den tverretatlige kompetansesamlingen som ble avholdt på Gardermoen i november. Samlingen bidro til å synliggjøre det viktige arbeidet som gjøres hver dag ute på a-krimsentrene, i andre etablerte samarbeid og i hver etatslinje.

I 2022 økte antall a-krimsentre fra syv til åtte etter åpningen av nytt senter i Alta i november 2022 som skal ha Troms og Finnmark som nedslagsfelt.

I 2022 ble den tverretatlige nasjonale styringsgruppen ledet av Skatteetaten. I 2023 vil politiet lede styringsgruppen.

2 Generell innføring til a-krimssamarbeidet

2.1 Om a-krimssamarbeidet

Ifølge regjeringens handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet innebærer arbeidslivskriminalitet ulike former for profittmotivert kriminalitet i arbeidslivet. Denne kriminaliteten skjer på bekostning av arbeidstakeres arbeidsvilkår og rettigheter, men rammer også skattefundamentet og velferdssystemet. Useriøse og kriminelle aktører som utnytter skatte- og trygdeordninger til egen fordel, bidrar til å undergrave tilliten til norske myndigheter og velferdssystemet.

Det finnes ingen juridisk definisjon av arbeidslivskriminalitet, men det er en samlebetegnelse for handlinger som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygde, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen.

Samarbeidet mot arbeidslivskriminalitet slik vi kjenner det i dag, ble etablert i 2015. Det er et omfattende og systematisk samarbeid på nasjonalt og lokalt nivå mellom Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten. Tolletaten deltar også i samarbeidet, men har ikke medarbeidere ved a-krimssentrene.

Arbeidet mot arbeidslivskriminalitet er innrettet mot tre felles brukermål:

- Sentrale trusselaktører har fått sin kapasitet og intensjon betydelig redusert
- Utenlandske arbeidstakere er satt i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter
- Oppdragsgivere og forbrukere bidrar ikke til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester

Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Finansdepartementet styrer samarbeidet mot arbeidslivskriminalitet gjennom felles føringer i etatenes tildelingsbrev og eventuelle oppdragsbrev. Ifølge departementenes tildelingsbrev for 2022 skal arbeidet være styrt av kunnskap, felles mål og forebyggingsstrategi.

2.2 A-krimssentre og annet lokalt a-krimssamarbeid

Ved utgangen av 2022 er det etablert åtte a-krimssentre; a-krimssenteret i Oslo, Tønsberg, Agder, Stavanger, Vestland, Trøndelag, Nordland, og Alta. Det er også etablert fire lokale a-krimssamarbeid i de områdene som ikke dekkes av et a-krimssenter; Møre og Romsdal, Innlandet, Troms, og Romerike, Follo og Østfold.

Etatene åpnet a-krimssenteret i Alta 1. november 2022. Senteret er etablert med bakgrunn i et oppdrag som etatene fikk gjennom tildelingsbrev for 2022 og omtale i Prop. 1S (2021-2022) for Arbeids- og sosialdepartementet, om å etablere et nytt a-krimssenter i Troms og Finnmark, lokalisert i Alta. Senteret har etter oppstart hatt Finnmark som geografisk nedslagsfelt, men vil i 2023 jobbe med å utvide dette til også å omfatte Troms.

A-krimssenteret i Oslo har i løpet av 2022 fått endret geografisk nedslagsfelt. Senteret dekket tidligere også deler av området under Øst politidistrikt, men politidistriktet trakk seg ut av senteret i august 2022. Senteret har nå geografisk nedslagsfelt i samme område som Oslo politidistrikt. Som en oppfølging av dette har etatene og Øst politidistrikt inngått et lokalt a-krimssamarbeid som omfatter Romerike, Follo og Østfold.

2.3 Felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet

De fire etatene besluttet 2017 en felles styringsmodell for a-krimssamarbeidet, og en revidert styringsmodell ble besluttet høsten 2021. Styringsmodellen gir rammer for organisering av samarbeidet og gjennomføring av aktiviteter, og bidrar til å målrette og effektivisere etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet. Styringsmodellens betydning er størst for det tverretatlige samarbeidet rundt a-krimssentrene, som ved etablering manglet en beskrivelse av organisering og styring og grenseflatene til etatenes øvrige fagmiljø (i fortsettelsen omtalt som etatenes linje).

Styringsmodellen beskriver organisering og styring fra etatsledernivå og ned på det enkelte a-krimssenter. Sentralt i styringsmodellen er den tverretatlige nasjonale styringsgruppen. Denne består av ledere på sentralt nivå fra Arbeidstilsynet, NAV, Politidirektoratet, Skatteetaten, Økokrim og Tolletaten. Styringsgruppen har i fellesskap ansvar for måloppnåelse som bidrar til felles bruker- og samfunnseffekter. Den har også ansvar for å følge opp felles styringssignaler som er gitt av departementene gjennom årlige tildelingsbrev og eventuelle oppdragsbrev. Videre skal den følge opp styringssignaler for a-krimssamarbeidet som blir besluttet av etatslederne. Samlet omfatter dette både den tverretatlige innsatsen i a-krimssentrene, annet lokalt a-krimssamarbeid og samarbeidsaktiviteter som skjer mellom etatenes linjer.

En sentral målsetting for a-krimssamarbeidet er at etatene benytter sine samlede virkemidler og sanksjoner på en effektiv måte slik at dette gir en merverdi i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Styringsmodellen beskriver derfor hva som skal gjøres i a-krimssentrene, hvem som skal gjøre det og hvordan det skal gjøres, herunder samhandling med linjen. Det har vært sentralt helt siden oppstarten av de første sentrene i 2015 å finne en god løsning på forholdet mellom sentrene og etatenes linjer.

Videre beskriver styringsmodellen kompetanse, ressursinnsats, kjernebemannning og samlokalisering samt geografisk nedslagsfelt for sentrene. I tillegg beskrives kostnadsdeling mellom etatene samt noen rammer for annet lokalt a-krimssamarbeid. Styringsmodellen gir ikke detaljerte føringer på alle områder. Dette gir a-krimssamarbeidet og sentrene handlingsrom for selv å avklare noe av innretningen på arbeidet, blant annet ut fra lokale forhold eller andre rammebetingelser.

Den reviderte styringsmodellen er lagt til grunn for a-krimssamarbeidet fra 1. januar 2022, og etatene har jobbet både tverretatlig og i den enkelte etat med å innføre og sikre god forståelse for styringsmodellen. For a-krimssentrene gjelder dette spesielt de nye rollene som senterleder og etterretningsleder, og føringen om at påtalejurist skal være tilknyttet hvert senter. Alle sentrene har senterledere ved utgangen av 2022, og de sentrene som ikke hadde dette tidligere, viser til at denne rollen har hatt en positiv virkning på senterets drift. Når det gjelder de andre to rollene, manglet ved slutten av 2022 ett senter tilgang på påtalejurist, mens ett senter manglet etterretningsleder.

Rekruttering til de nye rollene har vært utfordrende ved noen sentre. Videre har styringsmodellens krav til minimum kjernebemannning i perioder gjennom 2022 ikke vært oppfylt ved alle sentrene, og dette har gått ut over kapasiteten. Generelt har etatene på flere av a-krimssentrene, med unntak av senteret i Oslo, lagt seg på minimum kjernebemannning.

A-krimssentrene har gjennom 2022 også jobbet med å etablere en god arbeidsflyt mellom kunnskapsbygging, beslutning og tiltak. Videre er det jobbet i den enkelte etat for å styrke samhandlingen mellom senter og linje. Dette vil være et fortsatt utviklingsarbeid for å få effekt av de rammer som ligger i den reviderte styringsmodellen.

Når det gjelder tiltak for å styrke samarbeidet mellom a-krimsentrene, er det etablert et formalisert samarbeidsforum mellom senterlederne. Det pekes likevel på behov for videre utvikling når det gjelder samarbeid og erfaringsdeling på tvers, også med annet lokalt a-krimssamarbeid.

2.4 Finansiering og ressursbruk i a-krimssamarbeidet

Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten har i perioden 2015-2022 fått tildelt særskilte midler til den tverretatlige satsingen mot arbeidslivskriminalitet. Tildelingene i 2015, 2016, 2017 og 2022 har vært øremerket til etablering av nye a-krimssentre. I 2019 fikk etatene samlet en budsjettmessig styrking på 20 mill. kroner for å styrke innsatsen i a-krimssentrene. Av styrkingen skulle 10 mill. kroner gå til teknologistøtte og 10 mill. kroner til øvrig styrking av sentrenes arbeid ut fra etatenes felles vurdering av hvor innsatsen gir størst effekt. Samlet har etatene mottatt:

Tabell 1 Tildelinger til a-krimssamarbeidet over statsbudsjettet i perioden 2015-2022

	2015	2016	2017	2019	2022	Totalt for alle etatene
Arbeidstilsynet	8,3	6	6,25	5,2	10,8	36,55
Skatteetaten	8,3	6	6,25	5,2	*5,25	31,00
NAV		6	6,25	4,4	6,8	23,45
Politiet	8,3	6	6,25	5,2	13,8	39,55
	25 mill.	24 mill.	25 mill.	20 mill.	36,7 mill.	130,6 mill.

*Faktisk tildeling av 10,8 mill. kroner som var nevnt i Prop. 1S (2021-2022) for Arbeids- og sosialdepartementet

Etatene har i samme periode hatt lønnskostnader til å bemanne a-krimssentrene, annet lokalt a-krimssamarbeid og egen linje. Egen linje har i tillegg til selvstendig innsats mot arbeidslivskriminalitet og oppfølging av oppgaver fra sentrene, også hatt oppgaver knyttet til ulike tverretatlige grupper, utviklingsoppgaver etc. Videre har etatene hatt kostnader til husleie, energi, rengjøring, IKT-støtte, ombyggingsutgifter etc. for lokaler til a-krimssentrene. Budsjettbehandlingsprosessen har vært krevende da etatene er tildelt noe ulikt med midler. Tilstrekkelig ressurser i arbeidet har også vært krevende da den sentralt øremerkede finansieringen ikke er fullt ut dekkende for samarbeidet.

3 Utvikling og forvaltning

I etatenes tildelingsbrev for 2022 er det stilt krav om at etatene skal arbeide for å videreutvikle sitt samarbeid og stille ressurser til nødvendig utviklingsarbeid og effektiv og slagkraftig innsats. Etatene skal arbeide for å ha teknologistøtte som er nødvendig for en effektiv informasjonsdeling og -behandling.

3.1 A-kriminformasjonsforskriften

Første halvår av 2022 var som tidligere år preget av fragmentert regelverk for deling av taushetsbelagte opplysninger mellom etatene som inngår i a-krimisamarbeidet. Forskrift om deling av taushetsbelagte opplysninger og behandling av personopplysninger m.m. i det tverretatlige samarbeidet mot arbeidslivskriminalitet (a-kriminformasjonsforskriften) trådte i kraft 20. juni 2022. Forskriften gir a-krimisamarbeidet utvidet adgang til deling og sammenstilling av opplysninger. Høsten 2022 har representanter fra en tverretatlig juristgruppe og prosjektleder «Tverretatlig kunnskapsbygging og systemstøtte» gitt opplæring hos det enkelte a-krimisenter og for annet lokalt a-krimisamarbeid samt for andre aktuelle medarbeidere i etatene, for å sikre felles forståelse av forskriftens bestemmelser.

For at mulighetene og bestemmelsene i forskriften skal kunne realiseres i det felles IKT-systemet akrim.no, må det gjennomføres en personvernkonsekvensvurdering (Data Protection Impact Assessment - DPIA) av løsningen. Dette arbeidet ble igangsatt i august 2022, og dokumentasjon av personvernkonsekvensene ble levert etatenes personvernombud i oktober 2022. Det er sjelden fem offentlige etater gjennomfører en så omfattende DPIA av et felles IKT -system. Prosessen har vist at det gjøres ulike vurderinger i den enkelte etat, og det er en utfordring at etatene arbeider i ulikt tempo. Ved utgangen av 2022 manglet det tilbakemelding fra to av etatene, og arbeidet fortsetter derfor i 2023. Etter at personvernombudene har levert sine vurderinger, må etatene til slutt komme med den endelige godkjenningen av DPIA-en. A-krimisamarbeidet får derfor ikke full effekt av forskriften før dette arbeidet og endringer i akrim.no er ferdigstilt.

I 2015 ble nasjonal veileder for informasjonsdeling, utarbeidet av etatene i fellesskap, publisert i ØKOKRIMs skriftserie. Veilederen ble revidert i 2017. Etter dette har det skjedd betydelige endringer i a-krimisamarbeidet og i etatenes egne hjemler, og a-kriminformasjonsforskriften er trådt i kraft. Disse endringene er ikke reflektert i den nasjonale veilederen. Høsten 2022 ble det derfor igangsatt et arbeid med å revidere veilederen. I første omgang blir det en veileder for a-krimisamarbeidet, og arbeidet ferdigstilles våren 2023.

3.2 Tverretatlig kunnskapsbygging og systemstøtte

I 2016 etablerte etatene et felles IKT-system, akrim.no, for lagring og deling av informasjon knyttet til aktiviteten i a-krimisentrene. Den varige tildelingen på 10 mill. kroner til felles teknologistøtte som etatene fikk første gang i 2019, er i perioden 2019-2022 benyttet til drift og videreutvikling av akrim.no og til et tverretatlig utviklingsarbeid for kunnskapsbygging med tilhørende systemstøtte. Rettslige avklaringer har vært en sentral del av arbeidet.

Prosjektet «Tverretatlig kunnskapsbygging og systemstøtte» har pågått siden høsten 2019 og avsluttes våren 2023. Prosjektet består av tre deler: systemforvaltning og drift av akrim.no, datainnsamling og rapportering, og kunnskaps- og etterretningsbasert innsats. Prosjektet har blant annet levert tverretatlig etterretningsprosess som bygger på politiets etterretningsdoktrine, og det er utarbeidet veiledere som gir

praktisk rettleiding til hver av etterretningsprosessens fire faser. Dette arbeidet er gjort i samarbeid med a-krimsentrenes kunnskapsgrupper. Prosjektet har også fortløpende videreutviklet akrim.no for å gi bedre støtte for arbeidet med datafangst og kunnskapsbygging fra felles kontrollinnsats. All utvikling er gjort i samarbeid med en tverretatlig juristgruppe for å sikre at løsningen er i tråd med gjeldende regelverk.

A-kriminformasjonsforskriften åpner for at medarbeidere i annet lokalt a-krim samarbeid kan gis tilgang til akrim.no. Styringsgruppen besluttet høsten 2022 at slik tilgang skal gis, men på grunn av pågående DPIA-arbeid er ikke dette operasjonalisert så langt.

Flere andre utviklingsoppgaver tilknyttet akrim.no avventer også ferdigstilling av DPIA. Eksempler på dette er systemstøtte for sporbar deling og dokumentasjon av nødvendighetsvurderinger, kobling av offentlige registre og funksjonalitet for sammenstilling.

Styringsgruppen besluttet i 2021 at medarbeidere fra etatene skal kunne bruke politiets prosjektmodul i etterretningssystemet Indicia. I etterkant av beslutningen ble utfordringer av juridisk og praktisk art tatt opp av Skatteetaten og NAV. Det har derfor ikke fullt ut latt seg gjøre å ta i bruk Indicia. Arbeidet med å avklare om samarbeidet lar seg operasjonalisere etter intensjon fortsetter i første halvdel av 2023. Arbeidstilsynet har tidligere avklart at etaten kan bruke Indicia.

3.3 Kompetanseutvikling i a-krim samarbeidet

Felles styringsmodell slår fast at ansvaret for å sikre rett kompetanse og kompetanseutvikling i a-krim samarbeidet, ligger hos den enkelte etat. Samtidig gjennomføres det noen tverretatlige tiltak.

Et sentralt tverretatlig tiltak i 2022 var opplæring om den nye a-kriminformasjonsforskriften, se også kapittel 3.1. Et annet viktig tiltak i 2022 var en tverretatlig kompetansesamling som ble gjennomført i november. Denne samlet rundt 400 medarbeidere og ledere fra a-krim sentrene, annet lokalt a-krim samarbeid og etatenes linjer. Samlingen ga faglig påfyll både gjennom foredrag fra eksterne og interne bidragsytere og bidro til å bygge samhandling på tvers.

Studiet «Tverretatlig bekjempelse av økonomisk kriminalitet» ved Politihøgskolen har som formål å gjøre de som jobber i kontrolletatene og politiet bedre kvalifisert til å bekjempe økonomisk kriminalitet gjennom økt kompetanse og styrket samarbeid. Studiet gir 15 studiepoeng. Studiet har nå eksistert i flere år, og en rekke medarbeidere fra etatene har fullført studiet. Etatene har i studieåret 22/23 hatt 86 plasser ved studiet.

For å øke kompetansen i etatene om ulike forebyggende tiltak mot arbeidslivskriminalitet, er fagwebinarene omtalt i kapittel 3.4 et viktig ledd i tverretatlige kompetansetiltak. Webinarene når ut til et stort antall medarbeidere og ledere i etatene.

I forbindelse med etablering av det nye a-krim senteret i Alta, gjennomførte senteret selv en ukes opplæring hvor flere ressurser fra etatene bidro på ulike tema. Målet var å sikre god innføring i det tverretatlige a-krim samarbeidet, og bygge felles kultur blant medarbeiderne i senteret. Videre har også andre a-krim sentre og lokalt a-krim samarbeid i løpet av året hatt interne fagdager om ulike tema. Flere sentre har i 2022 også hatt sikkerhetsopplæring for egne medarbeidere for å gi felles forståelse av risikoer som kan medføre fare for liv og helse og kunnskap om hvordan man kan forebygge og håndtere uønskede hendelser. Dette er i henhold til etatenes felles HMS-retningslinje for å sikre et forsvarlig arbeidsmiljø for medarbeidere i a-krim sentrene.

Alle senterlederne ble invitert til medietreningskurs som det tverretatlige kommunikasjonsnettverket gjennomførte i oktober. Videre er det i løpet av året gjennomført opplæring i analyse- og visualiseringsløsningen Power BI for analyse- og etterretningsressurser i linjen i etatene. Målet er at disse skal bli en hjelp for medarbeidere ved sentrene, når det gjelder utvikling av visualiseringer og rapporter.

3.4 Oppfølging av etatenes felles forebyggende strategi

Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten har en felles forebyggende strategi mot arbeidslivskriminalitet, gjeldende for perioden 2020-2024. Den skal bidra til

- å redusere kriminelle aktørers handlingsrom ved at næringsliv, borgere og det offentlige oppfatter etterlevelse som en felles interesse,
- at arbeidstakere, arbeidsgivere, oppdragsgivere og forbrukere har vilje og evne til å følge lover og regler, og også bidrar til å sette andre i stand til å følge disse,
- at kriminelle aktører identifiseres tidlig og hindres fra urettmessig registrering i offentlige registre.

Som et ledd i oppfølging av strategien har etatene etablert en tverretatlig samhandlingsarena for forebygging som skal sikre at det bygges felles kunnskap og kompetanse i etatene om forebygging, koordinere og videreutvikle etatenes forebyggende tiltak og være et tverretatlig kontaktpunkt for forebygging av arbeidslivskriminalitet. Erfaringen fra 2022 er at arenaen fungerer bra for å formidle kunnskap og kontakt mellom etatene når det gjelder forebyggende tiltak.

Samhandlingsarenaen har også satt i gang prosesser for å forbedre koordinering av den tverretatlige forebyggende innsatsen rettet mot offentlige innkjøpere, og hvordan etatene sammen kan gjøre store offentlige aktører bevisste på eget samfunnsansvar som innkjøper. Forbedret koordinering av den forebyggende innsatsen for å sette utenlandske arbeidstakere i stand til å kjenne til sine rettigheter og plikter har også vært et gjentakende tema i arenaen. Samhandlingsarenaen vil i 2023 jobbe videre med disse områdene.

For å øke kompetansen i etatene om ulike forebyggende tiltak, har samhandlingsarenaen i 2022 arrangert syv fagwebinarer med følgende temaer:

- Hvordan går arbeidet med tilgjengeliggjøring av seriøsitysinformasjon? v/Brønnøysundregistrene
- Tillit – hva er det, og hvordan systematisk jobbe med det? v/Skatteetaten
- Digitale økosystem v/Skatteetaten
- Mobiliseringskonseptet: å gjøre det enklere for oppdragsgivere og næringslivet å kontrollere om leverandører er seriøse v/Skatteetaten
- Hvordan forebygge urettmessige registreringer i offentlige registre? v/Nasjonalt ID-senter
- Forebygging av korrupsjon v/Økokrim
- Kampanjen Know Your Rights v/Arbeidstilsynet

Fagwebinarene er tilbudt bredt i etatene og har hver gang samlet 150-200 medarbeidere. Dette tiltaket videreføres i 2023.

Etatene samarbeider om flere tiltak som bidrar til å forebygge arbeidslivskriminalitet. Under følger beskrivelse av noen aktiviteter i 2022.

Forebygging av kriminalitet i transportbransjen. Varetransportbransjen har store utfordringer knyttet til arbeidslivskriminalitet, og de siste årene har a-krimsentrene og annet lokalt a-krim samarbeid hatt mye

kontrollaktivitet mot bransjen. I regi av Oslo politidistrikt deltar Arbeidstilsynet, NAV og Skatteetaten i en tiltaksgruppe for tverretatlig forebygging av kriminalitet i varebilssegmentet i transportbransjen. Gjennom samarbeidet ble det i 2022 utarbeidet en tverretatlig veileder for oppdragsgivere som bestiller transportoppdrag, og forhovedleverandører i varetransportbransjen. Den gir kunnskap om risikofaktorer, samt råd om hvordan næringen kan bidra til å forebygge arbeidslivskriminalitet. Veilederen er presentert i flere fora og media. Etter det a-krimsentret i Oslo kjenner til, har større virksomheter brukt veilederen til å iverksette forebyggende tiltak. Sentrale bransjeaktører har også offentliggjort at de vil ansette egne sjåførere.

Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA) er et tverretatlig samarbeid mellom Arbeidstilsynet, politiet, Skatteetaten og Utlendingsdirektoratet. SUA skal sikre rask behandling av søknader fra utenlandske arbeidstakere som kommer til Norge for å jobbe, og gir veiledning i søknadsprosessen og informasjon om rettigheter og plikter i norsk arbeidsliv. Samarbeidsetatene i SUA jobber for å gi god informasjon til utenlandske arbeidstakere og utnytter hverandres informasjonskanaler slik at brukerne får den informasjon de har behov for. Som eksempel er det QR-koder med tverretatlig informasjon på flere språk på alle skattekontor og politiets utlendingsseksjoner, og Knowyourrights.no inkluderer informasjon om skatt i Norge. SUA har siden våren 2021 jobbet med å styrke og videreutvikle SUA, og det er i 2022 igangsatt flere tiltak for å forbedre og videreutvikle veilednings- og informasjonstilbudet overfor målgruppen.

SUA og a-krimsentrene har et samarbeid for blant annet utveksling av tips/informasjon og erfaringer, men omfang varierer. Et a-krimsentret viser til at de i 2022 sammen med SUA, har holdt foredrag for utenlandske arbeidstakere om rettigheter og plikter i forbindelse med arbeid i Norge, hos frivillige organisasjoner som Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon.

Skatteetatens landsdekkende samarbeidsavtaler med store offentlige oppdragsgivere og tre hovedentreprenører er et mobiliseringstiltak som Skatteetaten har hatt gjennom flere år. Målet er å styrke innkjøperes evne til å velge seriøse leverandører og derigjennom forebygge arbeidslivskriminalitet. Skatteetaten ønsker å utvikle avtalene videre, blant annet i samarbeid med andre myndigheter. Gjennom samhandlingsarenaen er det andre halvår 2022 startet en dialog mellom Skatteetaten og Arbeidstilsynet om å teste ut dette i et par piloter. Skatteetaten er også i dialog med Statens vegvesen for å involvere Statens vegvesen i videreutvikling av samarbeidsavtaler. Dette arbeidet fortsetter i 2023.

DigØk. Den forebyggende strategien viser til at etatene bør dra nytte av mulighetsrommet som ligger i pågående digitaliseringsprosesser i samfunnet for å gjøre det lettere å følge gjeldende lover og regler. Dette omtales som et digitalt økosystem (DigØk). I 2022 har en gruppe bestående av representanter fra arbeidsgiver- og arbeidstakersiden, noen større entreprenører, Skatteetaten og Arbeidstilsynet, arbeidet med å se på mulige forbedringer av HMS-kortet/HMS-kortordningen. Det pekes på forbedringspunkter som vil hindre misbruk av kortet, og funksjoner i kortet som vil øke etterlevelsen av regelverket og styrke ivaretagelsen av arbeidstakers rettigheter og plikter i forhold til blant annet lønn og arbeidsvilkår. Det har i 2022 også vært et samarbeid mellom treparts bransjeprogram uteliv (Arbeidstilsynet og partene) og Skatteetatens DigØk-prosjekt. Dette har handlet om muligheten for å få virksomhetenes datasystemer til å samhandle med offentlige registre og systemer, for på den måten sikre økt etterlevelse av regelverket, forenkle hverdagen for de seriøse virksomhetene og sikre lovlige og anstendige arbeidsvilkår for de ansatte. Et annet viktig tiltak som er pekt på i dette arbeidet, er etablering av digital oversikt over arbeidskontrakter.

3.5 Tverretatlig samarbeidsprosjekt mellom Norge og Litauen

Det er de siste årene etablert et tverretatlig samarbeid mellom Norge og Litauen finansiert av EØS-midler. Etter en noe tung start på grunn av begrensninger under pandemien, har Arbeidstilsynet som har prosjektledelsen, sammen med NAV, politiet og Skatteetaten intensivert det tverretatlige samarbeidet med tilsvarende etater i Litauen. Målet er å overføre erfaringer fra Norge til Litauen og på sikt samarbeide om kontroller.

A-krimsentrene i Nordland og Oslo har i 2022 arbeidet med å dele erfaringer fra norsk tverretatlig samarbeid med litauiske kollegaer. I mai besøkte en gruppe på 10 medarbeidere fra disse etatene i Litauen a-krimsentret i Nordland, og i september besøkte en tilsvarende gruppe senteret i Oslo. Målet var en praktisk innføring i tverretatlig samarbeid. Deltakerne fikk slik med seg nyttig kunnskap tilbake til Litauen. Videre ble det i april avholdt et møte i Oslo med deltakere på leder-/direktørnivå i de forskjellige etatene i begge land. Hovedtema var situasjonen innenfor arbeidslivskriminalitet i Norge og organisering av det operative arbeidet på sentrene. Et tilsvarende møte i Vilnius med aktuelle litauiske etatsdirektører planlegges i mars 2023. Det planlegges også med felles kontrollaktivitet i 2023 overfor virksomheter eller aktører som er av interesse for begge land.

4 Etatenes vurdering av tilstand og utvikling innen arbeidslivskriminalitet

Situasjonsbeskrivelsen baserer seg på kunnskap som etatene totalt sett besitter.

A-krimutsatte bransjer

Arbeidslivskriminalitet er mest utbredt i arbeidsintensive bransjer med lave krav til kompetanse, utstrakt bruk av enkeltpersonforetak og hvor det benyttes en stor andel ufaglært, midlertidig og utenlandsk arbeidskraft. Bygg- og anlegg, transport og servering er bransjer hvor det rapporteres om mest arbeidslivskriminalitet. Kriminaliteten bærer preg av å være sesongbasert innenfor enkelte næringer, som for eksempel innen dekkskift og landbruk. Mange av bransjene benytter seg av midlertidig utenlandsk arbeidskraft som er sårbar for utnyttelse.

Økokrim har tidligere varslet om økt bruk av ulovlig arbeidskraft etter lettelsene i grenserestriksjonene som følge av Covid-19.² Uttrekk fra politiets straffesaksregister viser at bruken av ulovlig arbeidskraft i 2022 er tilbake på tilsvarende høyt nivå som før koronapandemien. Innvandringsstatistikk fra SSB, viser også at innvandringen til Norge er tilbake på samme nivå som før pandemien.³ Det kan tyde på at andelen ulovlig arbeidsinnvandring holder seg stabil, sett i forhold til den totale innvandringen til Norge.

Bygg- og anleggsbransjen

Bygg- og anleggsbransjen har over lang tid vært en særlig utsatt bransje for arbeidslivskriminalitet. Mange av aktørene i bransjen opererer med svart økonomi og hvor arbeidstakerne er ufaglærte arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa. Kriminalitetsbildet dreier seg hovedsakelig om bruk av ulovlig arbeidskraft, skatte- og avgiftskriminalitet og trygdebedrageri. Aktørene som står bak benytter ofte ufaglært, utenlandsk og midlertidig arbeidskraft og begår både arbeidslivsrelatert kriminalitet og bedrageri i forbindelse med oppussing av private boliger med utilfredsstillende resultater.

Varetransportbransjen

Økt netthandel og tilbud om hjemkjøring av varer har ført til økt etterspørsel etter transportforetak som kan levere varene hjem til kunder. I en bransje som er lite regulert, har det ført til at flere kriminelle aktører har etablert seg.⁴ Foretakene har få ansatte sjåførere og benytter seg i stedet av underleverandører til å utføre transportoppdragene. Dette gjør at foretakene kan holde kostnadene nede, samtidig som de mister kontrollen over arbeidsforholdene til sjåførene som utfører oppdragene og hvorvidt underleverandørene betaler lovpålagte skatter og avgifter.

Innen varetransportbransjen ser etatene at kriminelle aktører etablerer seg som underleverandører, bevisst benytter enkeltpersonforetak for å unndra seg arbeidsgiveransvar, og tar oppdrag for store transportselskaper. Flere underleverandører og enkeltpersonforetak i varetransportbransjen betaler sine sjåførere svart, begår trygdebedrageri, unnlater å betale skatter og avgifter, hvitvasker inntjeningen og utsetter sjåførene for urimelige arbeidsforhold og sosial dumping. Noen bruker også stråpersoner i sine foretak slik at de selv urettmessig kan motta offentlige stønader.

² Økokrim, Status a-krim, oktober 2022.

³ Statistisk Sentralbyrå (2022) "Innvandringen tilbake på samme nivå som før pandemien"

[<https://www.ssb.no/befolkning/innvandrere/statistikk/innvandrere-etter-innvandringsgrunn/artikler/innvandringen-tilbake-pa-samme-niva-som-for-pandemien>]

⁴ Økokrim.no (2022). Kriminelle aktører i varetransportbransjen.

Regjeringen lanserte høsten 2022 en handlingsplan mot sosial dumping i transportbransjen med flere tiltak innen ulike områder som blant annet regelverk, tilsyn, rekruttering og samarbeid mellom myndighetene og veitransportnæringen. Tiltakene er ment å styrke det forebyggende arbeidet for å sikre tilfredsstillende lønns- og arbeidsvilkår. Dette kan være med på å påvirke kriminalitetsbildet i denne sektoren fremover.⁵

Serveringsbransjen

Serveringsbransjen preges av høy turnover og en høy andel unge og utenlandske arbeidstakere som mangler kunnskap om rettighetene sine, og som dermed er sårbare for utnyttelse i arbeidslivet. Etatene erfarer at kriminelle aktører i serveringsbransjen ofte begår skatte- og avgiftsunndragelse, hvitvasking, brudd på arbeidsmiljøloven og benytter ulovlig arbeidskraft. I tillegg er serveringsbransjen preget av høy omsetningsfrekvens, noe som gir et handlingsrom for hvitvasking, skatte- og avgiftsunndragelser i form av svart omsetning, svart avlønning og trygdebedragerier. Det meste av kriminaliteten i bransjen er knyttet til mindre serveringssteder og fast-food restauranter.⁶

Andre bransjer

Det avdekkes også jevnlig ulike former for arbeidslivskriminalitet i andre bransjer, som for eksempel i deler av bilpleie- og dekkbransjen. I denne bransjen er det spesielt utnyttelse av utenlandske arbeidstakere og svart avlønning som er utbredt. Mange av de utenlandske arbeidstakerne arbeider uregistrert og midlertidig i forbindelse med dekkskiftesesongen. Enkelte steder foreligger det indikasjoner på grov utnyttelse. Ny forskrift om offentlig godkjenning av virksomheter som tilbyr bilpleie, hjulskift og hjullagring, og om kjøp av slike tjenester trådte i kraft 1. juli 2022, og kan bidra til å redusere kriminelle aktørers handlingsrom i bransjen.⁷

Felleseuropeisk aksjon mot utnyttelse av sårbare arbeidstakere

Etatene i a-krimisamarbeidet gjennomførte en felleseuropeisk aksjon mot utnyttelse av sårbare arbeidstakere og menneskehandel i arbeidslivet i juni 2022. Aksjonen ble gjennomført i regi av Europols EMPACT-samarbeid, og ble hovedsakelig rettet inn mot sesongarbeid i landbruket. Videre var utnyttelse av ukrainske borgere innen arbeidslivskriminalitet et prioritert fokusområde for aksjonen.

Det ble avdekket få tilfeller av utnyttelse av sårbare arbeidstakere i aksjonsuken. Til tross for at aksjonen hadde et særlig fokus på utnyttelse av ukrainske arbeidstakere, ble det ikke avdekket utnyttelse av ukrainske borgere i aksjonsuken.⁸

Ukrainasituasjonen

I etterkant av den russiske invasjonen av Ukraina i februar 2022, mottok politiet gjentakende rapporteringer om forsøk på rekruttering av ukrainske borgere til arbeid eller indikasjoner på utnyttelse. Utnyttelsesfaren ser ut til å være størst i serviceyrker og i sesongarbeid i jordbruket. Politiet er fra tidligere år kjent med at ukrainske borgere har blitt utnyttet til ulovlig arbeid i flere bransjer i næringslivet, deriblant bygg- og anleggsbransjen og sesongarbeid i landbruket.⁹

Politiets informasjonsgrunnlag gjennom året har vist at det foreligger få konkrete eksempler på at utnyttelse av ukrainske borgere har funnet sted. Fordi ukrainere tidligere har vært en utsatt gruppe for utnyttelse i arbeidslivet, er det fortsatt en risiko for at ukrainske borgere vil bli forsøkt utnyttet, utsatt for useriøsitet

⁵ Regjeringen.no (2022). Handlingsplan mot sosial dumping i transportsektoren.

⁶ Økokrim.no (2022). Kriminalitet i serveringsbransjen.

⁷ Økokrim (2022). Trusselvurdering 2022.

⁸ Økokrim, Status arbeidslivskriminalitet, oktober 2022.

⁹ Økokrim (2022). Ukrainske borgere utnyttet til arbeid.

eller kriminelle handlinger i bransjer som bygg og anlegg, jordbruk og ulike serviceyrker. Denne risikoen vil vedvare og potensielt øke dersom krigen blir langvarig.

5 Sentrenes innsats mot arbeidslivskriminalitet

5.1 Rammer for a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid

A-krimssamarbeidet setter søkelyset på oppgaver der samarbeid mellom etatene er særlig viktig og gir en merverdi i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Arbeidslivskriminalitet er et gjenstridig problem, noe som betyr at fenomenet ikke kan løses av en sektor eller etat alene. Kunnskap om fenomenet og tilgangen på virkemidler som kreves for å håndtere det, sitter spredt i de ulike etatene. Forholdene ved den enkelte sak avgjør om bare to eller flere av etatene samarbeider i enkeltsaker. Det er heller ikke uvanlig at saker som oppstår i a-krimsentrene, følges opp videre i linjen.

Ifølge felles føringer i etatenes tildelingsbrev skal etatenes samlede virkemidler og sanksjoner ses i sammenheng og utnyttes effektivt. Ved lovbrudd som etatene har forutsetninger for å avdekke og sanksjonere på en tilstrekkelig måte, skal det benyttes forvaltningsreaksjoner. Politiet og påtalemyndigheten skal prioritere å følge opp lovbrudd som er av alvorlig karakter, eller som ikke anses å kunne sanksjoneres tilstrekkelig gjennom forvaltningsporet.

Sentrale trusselaktører er den aktørgruppen innenfor arbeidslivskriminalitet som kan forårsake mest skade i samfunnet. En stor del av ressursinnsatsen på a-krimsentrene og i etatenes linje skal i henhold til felles styringsmodell, rettes mot disse aktørene. Videre skal sentrene også hindre andre trusselaktører i å bygge kapasitet. Dette gjelder blant annet å hindre kjente aktører i å bygge ny kapasitet eller hindre at nye aktører får bygget kapasitet. Med trusselaktør menes et individ, en gruppe individer eller en organisasjon med kjent eller antatt intensjon om, og kapasitet til å overta, endre eller ødelegge verdier. Sentrale trusselaktører er aktørgruppen med størst intensjon om og kapasitet til å forårsake mest skade.

A-krimsentrene skal også legge vekt på arbeidet med å sette utenlandske arbeidstakere i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter, og særlig fokusere på de som er mest sårbare for å bli utnyttet eller som har en intensjon om å delta aktivt i kriminelle handlinger. Sentrene skal delta noe overfor oppdragsgivere og forbrukere, men hovedinnsatsen mot denne aktørgruppen ligger i linjen i etatene. Disse føringene er også veiledende for annet lokalt a-krimssamarbeid.

Både a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid utarbeider en årlig handlingsplan for tverretatlige aktiviteter. Denne skal være et felles styringsverktøy og bidra til en forutsigbarhet i samarbeidet.

Flere av a-krimsentrene viser til at a-kriminformasjonsforskriften har forenklet arbeidet ved sentrene. Som eksempel vises det til stor nytte i arbeidet med å identifisere trusselaktører og i arbeidet med mer systematisk oppfølging av tips.

5.2 Samhandling mellom a-krimsentrene og linjen i etatene

Satsingen mot arbeidslivskriminalitet innebærer behov for samhandling mellom a-krimsentrene og linjen i etatene. I henhold til felles styringsmodell skal alle etatenes analyse- og etterretningsmiljøer ha faste kanaler for samarbeid med sine medarbeidere i kunnskapsgruppen i sentrene. Videre skal medarbeidere i kunnskapsgruppen ha anledning til å be om bidrag fra linjen i egen etat. Alle sentrene har rapportert om at det er opprettet faste kontaktpunkt med etatenes linje som jobber med analyse og etterretning.

A-krimsentrene har ansvar for å bruke virkemidler og sanksjoner som rammer de kriminelle umiddelbart, herunder frata dem verdier. Eksempler på dette er bruk av stans av ytelser og arbeid, tvangsmulkt, overtredelsesgebyr og tvangsinnfordring. Linjen i etatene skal gjøre bruk av tyngre og mer tidkrevende virkemidler og sanksjoner. Eksempler på dette er Skatteetatens bruk av bokettersyn og etterberegning, NAVs oppfølging av feilutbetalte trygdeytelser og trygdebedrageri og politiets etterforskning og påtale. Det rapporteres om et aktivt samarbeid mellom sentrene og etatenes linjer i innsatsen rettet mot sentrale trusselaktører, bl.a. om prioritering og oppfølging av aktører.

NAV erfarer at noen trusselaktører finansierer driften ved å ha ansatte som i stedet for lønn mottar stønader fra NAV de ikke har krav på. Ved mistanke om dette, sender a-krimsentrene informasjon til linjen i NAV for nærmere utredning og eventuell stans av ytelsen. Dette hindrer trusselaktørene i å bygge kapasitet og intensjon, ved at de ikke kan fortsette å finansiere sin drift delvis med stønader fra NAV.

Et annet eksempel på samarbeid med linjen er samarbeidet mellom a-krimsentrene og Skatteetatens innfordringsmiljø, slik at det kan settes et større søkelys på fratakelse av utbytte fra straffbare handlinger overfor aktører sentrene jobber med. A-krimsenderet i Oslo har en fast representant fra Innkreving i Skatteetaten på senteret for å være tettere på sakene. Dette har også gitt mulighet for å samarbeide om det skal gjøres bruk av politiets mulighet til inndragning av beslag eller skatteetatens mulighet for innkreving. Som eksempel beslagla politiet et beløp fra en sentral trusselaktør samtidig som Skatteetaten utarbeidet en arrestanmodning mot samme aktør, samt at deler av det beslaglagte beløpet ble overført Skatteetaten til dekning av forfalte krav.

Som følge av den reviderte styringsmodellen er det innført at påtalejurist skal være tilknyttet hvert a-krimcenter. Dette har ved flere sentre forbedret samarbeidet både når det gjelder prioritering av tiltak og operasjonalisering av disse i det straffeprosessuelle sporet. Ved a-krimsenderet i Tønsberg har tilknyttet påtalejurist flere løpende straffesaker som er opprettet ved senteret. Også på a-krimsenderet i Agder har politiet egen straffesaksportefølje.

A-krimsenderet i Oslo har etablert en egen etterforskningsgruppe som følger opp straffesaker som kommer fra senteret og/eller treffer senterets satsingsområder. Sakene er av ulikt omfang, men kan betegnes som mindre til mellomstore saker. Påtalejurist fra politiet har fast kontorplass på senteret. Senteret vurderer ordningen som vellykket, og flere saker med utspring fra senteret har allerede vært ført for retten. I straffesaker samarbeides det tett med linjen i etatene. Påtalejurist deltar også i arbeidet med å prioritere tiltak for å bekjempe sentrale trusselaktører på grunnlag av senterets kunnskapsproduksjon.

Innsatsen mot arbeidslivskriminalitet innebærer ikke bare et behov for samhandling mellom a-krimsentrene og linjen, men også for samarbeid mellom a-krimsentrene og annet lokalt a-krim samarbeid. Dette gjelder særlig der sentrale trusselaktører opererer på tvers av a-krimsentrenes geografiske nedslagsfelt, men også for dele kunnskap og erfaring fra det operative kontrollarbeidet på et mer generelt grunnlag.

5.3 Samarbeid med andre myndigheter, samarbeidspartnere og organisasjoner

A-krimsentrenes senterleder skal være en aktiv nettverksbygger på vegne av senteret. Sentrene rapporterer om samarbeid med en rekke andre myndigheter, både statlige og kommunale. Viktige statlige samarbeidsparter er Statens vegvesen, Mattilsynet, UDI og Fiskeridirektoratet. Enkelte senter har også et samarbeid med Kystvakten. Viktige kommunale samarbeidsparter er brann- og redning, serverings- og

skjenkebevilling, plan og bygg. Det er også samarbeid med lokale el-tilsyn. A-krimssenteret i Vestland har i 2022 innledet et samarbeidet med Konkurransetilsynet.

A-krimssenteret i Nordland rapporterer at samarbeidet med andre myndigheter i hovedsak knytter seg til planlegging og utførelse av større aksjoner og kontroller, men også samarbeid i form av informasjonsdeling og kunnskapsbygging om trusselaktører og måter kriminaliteten utøves på (modus). Som eksempel har Mattilsynet deltatt i et etterretningsprosjekt opp mot restaurantnæringen i Nordland, som ga utfyllende kunnskap om modus for arbeidslivskriminalitet og trusselaktører innenfor næringen. A-krimssenteret i Nordland har også hatt et samarbeid med Fiskeridirektoratet i forbindelse med flere kontroller innenfor fiskeindustrien. Dette har gitt senteret økt forståelse og kunnskap om næringen. I tillegg har felles bruk av virkemidler vært en del av samarbeidet under gjennomføring av kontroller. Senteret har i 2022 også etablert et samarbeid med Sjømannsforbundet for å kunne få mer kunnskap og informasjon om risiko for arbeidslivskriminalitet og trusselaktører på sjøen.

Videre samarbeides det med partene i arbeidslivet. Som eksempel rapporterer a-krimssenteret i Trøndelag om dialog med LO og deres tillitsvalgte, blant annet for å dele kunnskap. Flere sentre har også en fast deltaker på regionale møter i Samarbeid mot svart økonomi (SMSØ), hvor bl.a. LO og NHO deltar.

Det samarbeides også med Fair Play. A-krimssentrene rapporterer om at tips og informasjon fra Fair Play er viktig i sentrenes kunnskapsbygging, og har vært grunnlag for flere tverretatlige kontroller i 2022.

Sentrene rapporterer også om samarbeid og møter med ulike frivillige organisasjoner. Blant annet rapporterer a-krimssenteret i Oslo om møter med Kirkens Bymisjon, Frelsesarmeen, Caritas og med representant for det norske rommiljøet. A-krimssenteret i Vestland har i 2022 hatt møte med Kirkens Bymisjon og ROSA som tilbyr bistand til personer utsatt for menneskehandel, for å heve hverandres kompetanse og bygge nettverk.

5.4 A-krimssentrenes kunnskapsbygging

Kunnskapsstyrt innsats er et felles ansvar for etatene. Det skal bygges kunnskap om trender, aktører, miljøer og måter kriminaliteten utøves på (modus), som grunnlag for å prioritere innsats, velge tiltak og utvikle metodikk. Det er også behov for kunnskap om effekten av innsatsen for å gi læring og for å kunne korrigere og styre innsatsen.

Kunnskapsgruppen i a-krimssentrene skal utarbeide kunnskapsprodukter, på oppdrag fra lokal koordineringsgruppe (LKG) som er a-krimssentrenes ledergruppe. Selv om den viktigste oppgaven for kontrollgruppen er å gjennomføre en aktørrettet innsats, på bakgrunn av prioriteringer fra LKG, skal de også bidra med å innhente informasjon til kunnskapsarbeidet på senteret. Etatenes medarbeidere i kunnskapsgruppen kan videre be om bidrag til kunnskapsbygging fra linjen i egen etat, se også kapittel 5.2.

Flere av a-krimssentrene viser til at kunnskapsproduktene er viktige og avgjørende for prioritering av aktører og valg av innsats, for eksempel for gjennomføringen av kontroller. A-krimssenteret i Oslo rapporterer at gode kunnskapsgrunnlag er helt sentralt som beslutningsgrunnlag i arbeidet mot sentrale trusselaktører. Senteret viser imidlertid til at beslutningsgrunnlag som også innlemmer metodeutvikling og effektmåling, har et utviklingspotensial. A-krimssenteret i Agder rapporterer om at de i ett av sine evalueringsprosjekt har bygget kunnskap om hvilke virkemidler som har hatt effekt, hvilke modus de kriminelle har benyttet, og hvordan kontrollene har hatt effekt på kapasiteten til aktøren.

A-krimssenteret i Oslo har utarbeidet tertialvise etterretningsoppsummeringer. Disse har vært basert på pågående og avsluttede etterretningsoppdrag samt tips og informasjon fra kontrollvirksomheten som er gjennomført på senteret. Disse rapportene har blitt brukt for å vurdere trusselbildet fortløpende samt av Økokrim i deres trusselvurderinger. Eksempler på temaer er enkeltaktører i serveringsbransjen og varetransportbransjen, kartlegging av hvilke aktører og bransjer hvor det er sannsynlig at sårbare arbeidstakere utnyttes, og søppelhenting i privatmarkedet.

A-krimssenteret i Trøndelag har i store deler av 2022 bygget kunnskap om mulig sentrale trusselaktører og modus blant konkursgjengangere. Dette blir lagt til grunn for å vurdere tiltak overfor miljøene rapporten peker på.

A-krimssenteret i Vestland har laget en etterretningsoppsummering om dekkskift og bilpleie som også beskriver aktuelle risikoområder som smugling av dekk. Andre produkter er kunnskapsoppsummeringer om henholdsvis oljeservicebransjen og nettverk i serveringsbransjen, som har gitt grunnlag for innsats mot sentrale trusselaktører. Det er også laget en trusselvurdering av varetransportbransjen.

A-krimssenteret i Stavanger har i 2022 startet et prosjekt der målet er å identifisere kriminelle aktører som er gjengangere. Dette fortsetter i 2023. Det er også laget et kunnskapsprodukt om fiskeindustrien for å vurdere videre innsats.

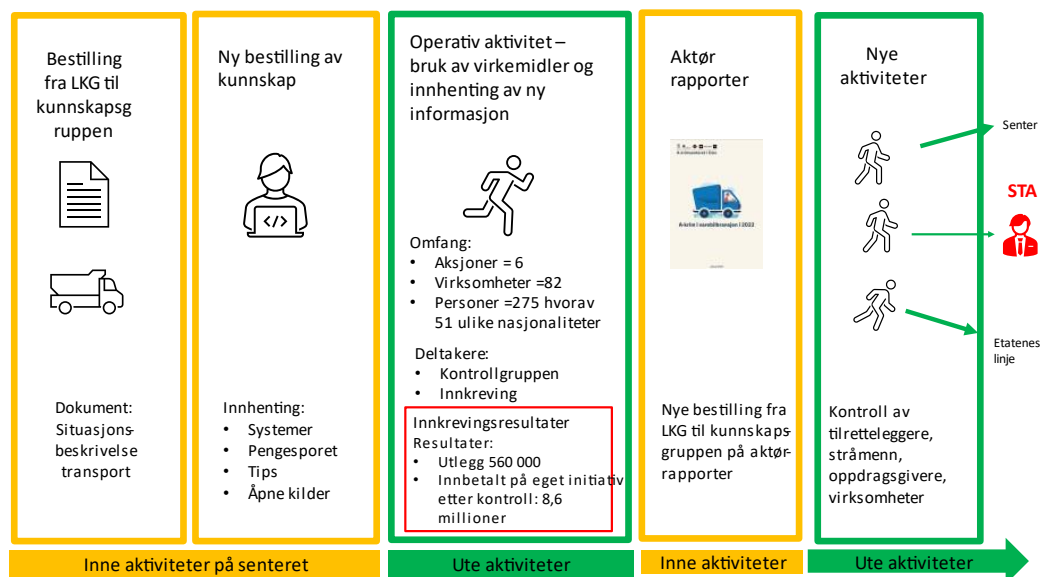
5.5 Sentrale trusselaktører

A-krimssentrene skal rette sin innsats mot sentrale trusselaktører for å redusere deres kapasitet, samt hindre andre trusselaktører i å bygge kapasitet. Sentrenes kontrollgrupper skal jobbe planmessig og kontinuerlig over tid med en bred bruk av virkemidler og sanksjoner.

Etatenes samlede virkemidler og sanksjoner skal benyttes på en effektiv måte slik at dette gir en merverdi i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Den viktigste oppgaven for kontrollgruppen er å gjennomføre en aktørrettet innsats, på bakgrunn av prioriteringer fra LKG. Kontrollgruppen skal også ha en målrettet innsats som bidrar til synlighet og opplevd oppdagelsesrisiko gjennom aktiv bruk av kontroller ute på arbeidsplasser og i virksomheter

Figur 1 er et eksempel fra a-krimssenteret i Oslo på hvor omfattende noe av sentrenes arbeid med kunnskapsbygging, identifisering av sentrale trusselaktører og beslutning av tiltak og bruk av virkemidler er. I dette eksemplet er det bygget kunnskap og foretatt virkemiddelbruk i flere faser og utfra flere formål. Eksempelet er fra innsats mot aktører innen varetransportbransjen.

Figur 1 Arbeid med kunnskapsbygging og tiltak. Eksempel fra a-krimsentret i Oslo

Som vist i den gule ruten til venstre er det først på bakgrunn av ulike hypoteser og etter oppdrag fra LKG, bygget kunnskap gjennom informasjon fra ulike systemer, registre og tips til senteret. Derne har senteret kontroller som vist i den grønne ruten, for å følge opp resultatene av kunnskapsbyggingen og innhente mer informasjon. Deretter bestilles nye kunnskapsprodukter mot aktuelle aktører. Til slutt må de eventuelt informere og samarbeide med andre aktuelle a-krimsentre, annet lokalt a-krim samarbeid eller etatens aktuelle linjer for å kunne redusere kapasiteten til trusselaktøren.

Underveis er det benyttet virkemidler som kontroller og innkreving. A-krimsentret ser at enkelte aktører i varetransportbransjen har som forretningsmodell å drive næringsvirksomhet uten å betale skatter og avgifter til de slås konkurs av myndighetene. I mange tilfeller etablerer disse aktørene en ny virksomhet, og viderefører driften. På den måten kan en drive næringsvirksomhet uten å betale skatter og avgifter over lengre perioder, der restansene blir slettet ved konkurs.

Kunnskapsbyggingen og virkemiddelbruken har derfor flere formål, som blant annet å få kunnskap om hvem som er sentral trusselaktør, kontrollere og avdekke, og å hindre utnyttelse av utenlandske arbeidstakere og konkursinstituttet.

A-krimsentret i Stavanger har i 2022 blant annet jobbet med noen gjengangere innen arbeidslivskriminalitet. Politiet har satt i gang etterforskning ut fra mistanke om menneskehandel, og Skatteetaten har gjennomført bokettersyn. Det har også vært tatt utlegg i utestående krav, og en av virksomhetene er slått konkurs. Det er blant annet avdekket ca. 2,6 mill. kroner i uteholdt omsetning. Anmeldelse vurderes av Skatteetaten.

Flere av a-krimsentrene har i 2022 rettet en innsats mot omreisende håndverkere, og kunnskap er delt mellom sentrene. Ulike virkemidler, som informasjon til oppdragsgivere og forbrukere, bruk av media, ransaking og beslag av verdier er benyttet. Resultatet er at håndverkerne både har mistet oppdrag og ikke fått nye oppdrag og dermed flytte ut av distriktet. Dessverre ser sentrene også at aktørene tilpasser seg etatens tiltak raskt og er mobile, se også kapittel 4.

5.6 Utenlandske arbeidstakere

Utenlandske arbeidstakere er sårbare for utnyttelse. A-krimsentrene skal benytte de virkemidler og sanksjoner som er mest effektive for å sette utenlandske arbeidstakere i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter.

A-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid rapporterer at de veileder utenlandske arbeidstakere som de treffer på tverretatlige kontroller. Veiledningen handler om rettigheter og plikter knyttet til arbeidsavtaler, arbeidstid, lønn og HMS, og etter skatteforvaltningsloven og folketrygdloven der det er aktuelt. Det å gi veiledning under kontrollene kan være utfordrende da mange utenlandske arbeidstakere ikke snakker godt nok norsk eller engelsk til å kunne forstå informasjonen de mottar. Arbeidstakere kan også være lojale mot arbeidsgivere til tross for at de blir utnyttet. Mange er engstelige for å snakke med myndighetene da det kan ha negative konsekvenser for dem selv. Etatene vurderer løpende hvilke metoder og virkemidler som fremmer eller hemmer dialog med arbeidstakere i forbindelse med kontroller. Dette innebærer at etatene ofte må jobbe systematisk over tid for å vinne tillit hos arbeidstakere og bygge sak mot kriminelle aktører. Samtidig forekommer det også at arbeidstakere tar kontakt med etatene etter kontroller for mer informasjon eller bistand, for eksempel for å fremme krav til arbeidsgiver om etterbetaling av lønn eller feriepenger.

A-krimsentrene rapporterer også at de henviser arbeidstakerne til Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA) der dette er aktuelt. Sentrene kan også gi de utenlandske arbeidstakerne informasjon om frivillige organisasjoner der de kan motta annen type informasjon og veiledning enn det kontrolletatene kan og skal gi.

A-krimssenteret i Nordland har utformet et infoskriv på ni forskjellige språk som redegjør for norske lønns- og arbeidsvilkår innenfor fiskeindustrien. Det er et samarbeid med alle lokale skattekontor i Nordland som utleverer infoskrivet til utenlandske arbeidstakere som registrer seg der for å arbeide i fiskeindustrien.

Enkelte av a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid har gjennomført veiledningsmøter for ukrainske flyktninger og personer som bistår dem på asylmottak. A-krimssenteret i Tønsberg nevner et særskilt tiltak rettet mot ukrainske flyktninger der senteret har bidratt med blant annet kompetanse om norske skatteregler og regler om lønns- og arbeidsvilkår for Ukrainaforeningen.

5.7 Oppdragsgivere og forbrukere

A-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid gjennomfører innsats mot oppdragsgivere og forbrukere, blant annet gjennom samarbeid med arbeids- og næringslivet, bruk av media og utdeling av informasjon. Sentrene deltar også i fora der det mulig å møte lokalt næringsliv og gir der informasjon om ulike temaer knyttet til arbeidslivskriminalitet og senterets aktiviteter.

For eksempel bidrar a-krimssenteret i Nordland med informasjon i et kvartalsvis nyhetsbrev fra næringslivskontakten i Nordland politidistrikt til virksomheter innenfor bygg og anlegg. Hensikten er å formidle forebyggede budskap til næringslivet.

Et annet eksempel er a-krimssenteret i Tønsberg som nevner flere tiltak rettet mot landbruket. De har holdt innlegg om rekrutteringspraksis av migrantarbeidere til norske verdikjeder i matproduksjon, og de har deltatt på møte sammen med Bondelaget i Lier for å snakke om utfordringer ved bruk av mellommenn ved rekruttering av utenlandsk arbeidskraft.

A-krimsentret i Agder har hatt flere medieutspill om omreisende håndverkere. Det ble informert om hva man som forbruker må være oppmerksom på. Dette antas å øke kunnskapen og bevisstheten til oppdragsgivere og forbrukere

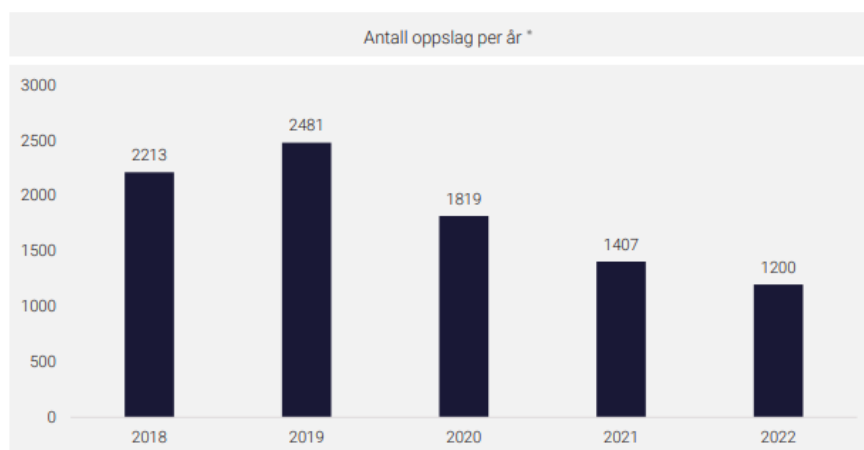
Veiledningen gir oppdragsgivere og forbrukere kunnskap om kjennetegn ved manglende etterlevelse og hva som er konsekvensene av å medvirke til arbeidslivskriminalitet.

5.8 Kommunikasjon og medieoppslag

Kommunikasjon er et viktig virkemiddel i innsatsen med å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet. Gjennom media når a-krimssamarbeidet ulike målgrupper med budskap og informasjon egnet til å understøtte de tre brukermålene.

Det var i perioden 2018 til 2022 totalt 9 120 medieoppslag på begrepet «arbeidslivskriminalitet», i norske redaksjonelle medier. Mest omtale fikk begrepet i 2018 og 2019. I 2019 var det 2 481 oppslag.

Figur 2 Medieomtale av begrepet arbeidslivskriminalitet i perioden 2018-2022. Kilde Retrievers medieanalyse 2022

En medieanalyse fra Retriever viser at a-krimssentrene ble omtalt i totalt 636 oppslag i 2022. Majoriteten av omtalen er nøytral og positiv, og det er oftest positiv omtale der et spesifikt a-krimssenter er nevnt og der senterlederen er sitert. I desember var det noen få oppslag med bakgrunn i KPMG-rapporten.

Mediesakene som fikk mest nasjonal oppmerksomhet i 2022, var innsatsen mot verftsneringen fra det lokale a-krimssamarbeidet i Møre og Romsdal. Saker hvor det advares mot oppsøkende håndverkere fikk også god synlighet gjennom året.

A-krimssenteret i Oslo var omtalt i 91 oppslag i 2022. Senteret har blant annet vært synlig i en sak mot et kriminelt nettverk i transportbransjen og advarsler mot å kjøpe håndverkertjenester på døra.

A-krimssenteret i Tønsberg var omtalt i 84 oppslag. Senteret har vært spesielt synlig for satsingen mot omreisende byggefirmaer som oppsøker potensielle kunder. Senteret var også synlig i en sak i september hvor fire personer ble varetaktsfengslet for grov hvitvasking.

A-krimssenteret i Agder hadde 56 medieoppslag i 2022. De største sakene var advarsler mot omreisende håndverkere, aksjonen mot hyttebygging i skjærgården, kontroll av 20 byggebedrifter i Setesdal og kontroll av 130 taxier.

A-krimssenteret i Stavanger var omtalt i 42 oppslag i 2022. Flesteparten handlet om advarsler mot omreisende håndverkere og kontroller av varetransportbransjen.

A-krimssenteret i Vestland var omtalt i 46 oppslag. Majoriteten av oppslagene omhandlet kontroll av spisesteder og en sak rettet mot en boligutvikler.

A-krimssenteret i Trøndelag hadde 23 omtaler i 2022. Sakene gjaldt blant annet ulovlig arbeid, useriøse håndverkere og utnyttelse av ukrainske flyktninger.

A-krimssenteret i Nordland var omtalt i 38 saker. Økt innsats mot fiskerinæringen samt kontroller av serveringsbransjen utgjorde majoriteten av tema for sakene. Senteret brukte også kanaler som politiets nettpatrulje i Nordland for å nå fram med budskap til unge arbeidstakere. I tillegg samarbeidet senteret med LOs sommerpatrulje om medieoppslag.

A-krimssenteret i Alta var omtalt i 58 oppslag. De fleste av sakene handlet om etableringen av senteret, om beliggenhet, valg av lokaler, nyansettelser og selve åpningen av senteret.

For annet lokalt a-krimssamarbeid fikk Troms oppslag knyttet til kontroller på byggeplasser og serveringssteder.

6 Resultater av etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet

6.1 Resultater og effekter av etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet

I dette kapittelet vurderes resultater og effekter av a-krimsentrene, annet lokalt a-krimssamarbeid og etatenes innsats opp mot brukermålene for aktørgruppene sentrale trusselaktører, utenlandske arbeidstakere og oppdragsgivere og forbrukere. I henhold til felles styringsmodell forventes det at innsatsen på alle nivå i etatene skal være aktørrettet mot disse tre brukermålene, og det er summen av tiltak i den enkelte etat, sentrene og lokalt a-krimssamarbeid som antas å generere effekter mot aktørgruppene.

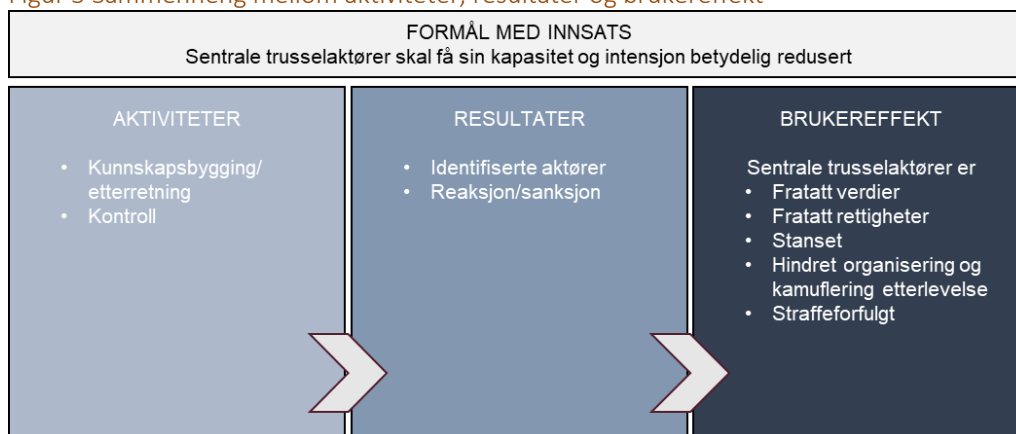
Resultater og effekter vurderes ut fra en intervensjonslogikk¹⁰. Dette innebærer at tilgjengelig informasjon sammenstilles for å vurdere om det er en årsakssammenheng mellom resultater av aktiviteter, brukereffekter og samfunnseffekter. Det er et komplekst bilde av resultater som skal sammenstilles, og det tilgjengelige datagrunnlaget fra etatene er begrenset. Ettersom tilgjengelig informasjon er begrenset, kan vesentlig informasjon være utelatt og vurderingene må anses som usikre.

6.2 Resultater og effekter - sentrale trusselaktører

Formålet med innsatsen mot sentrale trusselaktører er at aktørene skal få sin kapasitet og intensjon betydelig redusert. I dette kapittelet omtales tilgjengelig informasjon om resultater og effekter mot aktører som er ansett som aktive sentrale trusselaktører. Dette innebærer at den totale innsatsen for å redusere sentrale trusselaktørers kapasitet og intensjon ikke blir belyst. Det vises til kapittel 5 som ytterligere beskriver hvordan a-krimsentrene jobber mot sentrale trusselaktører.

Figur 3 viser sammenhengen mellom aktiviteter mot aktørgruppen, resultater av aktivitetene og etablerte indikatorer for oppnådd brukereffekt. *Kunnskapsbygging/ etterretning* og *kontroll* skal bidra til å *identifisere* sentrale trusselaktører og er sentralt for å beslutte *reaksjoner* og *sanksjoner* slik at aktørenes *kapasitet* og *intensjon* kan reduseres.

Figur 3 Sammenheng mellom aktiviteter, resultater og brukereffekt

¹⁰ Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten (2020): Langsiktig tilnærming til effektmåling i det tverretatlige a-krimssamarbeidet. Rapport.

6.2.1 Identifiserte aktører

A-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid identifiserer sentrale trusselaktører for prioritering av virkemiddelbruk. Sentrene og lokalt a-krimssamarbeid vurderer beslutningsstøtten for å identifisere sentrale trusselaktører som god. På en skala fra 1 til 5, hvor 5 er svært god beslutningsstøtte, gis kunnskapsproduktene en vurdering på 4 i gjennomsnitt.

Det finnes foreløpig ikke systemstøtte for å samle eller hente ut informasjon om antall identifiserte aktive sentrale trusselaktører. Fremskaffelse av oversikt over aktive sentrale trusselaktører og tilhørende virksomheter og personer som sentrene har identifisert, foregår manuelt i sentrene og rapporteres i forbindelse med årsrapporteringen. Dette medfører at det kan være ulikheter mellom sentrene når det gjelder kjennetegn på aktører som er på oversikten, og oversikten kan være ufullstendig. I 2022 rapporterer a-krimsentrene¹¹ og annet lokalt a-krimssamarbeid¹² om til sammen 87 aktive sentrale trusselaktører. Tabell 2 viser antall sentrale trusselaktører og tilhørende personer og virksomheter.

Tabell 2 Antall aktive sentrale trusselaktører rapportert for 2022

Resultater	Antall
Sentrale trusselaktører og deres nettverk	87
Personer i nettverk (avrundet)	260
Virksomheter i nettverk (avrundet)	310

I tillegg til de sentrale trusselaktørene oppgis det kjennskap til i underkant av 300 trusselaktører. Dette er aktører som sentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid arbeider med, men som ikke vurderes å ha like stor kapasitet og intensjon som sentrale trusselaktører. Videre arbeider flere av etatene mot et betydelig antall sentrale trusselaktører utenom de som sentrene og lokalt a-krimssamarbeid har oppgitt. Flere av disse aktørene er etterforsket og domfelt av politi og påtalemyndigheten.

6.2.2 Reaksjoner og sanksjoner overfor sentrale trusselaktører

A-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid arbeider sammen med etatslinjene for å ramme de sentrale trusselaktørene mest mulig effektivt ved å bruke ulike reaksjoner som kan bidra til å redusere aktørenes kapasitet og intensjon. Beslutningsstøtten for å kunne prioritere *virkemidler* og *reaksjoner/sanksjoner* vurderes som noe mindre god enn beslutningsstøtten for å identifisere sentrale aktører. På en skala fra 1 til 5, hvor 5 er svært god beslutningsstøtte, gir sentrene og lokalt a-krimssamarbeid en gjennomsnittlig vurdering av disse kunnskapsproduktene på 3,5. Flere sentre og samarbeid påpeker at det er et forbedringspotensial på beslutningsstøtte på virkemidler og reaksjoner/ sanksjoner.

Reaksjoner og sanksjoner – sentrale trusselaktører rapportert fra a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid

Tabell 3 viser tilgjengelig informasjon per etat om resultater av aktiviteter mot aktive sentrale trusselaktører i 2022, oppgitt av a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid. Tabellen gir kun oversikt over et begrenset utvalg av resultater som er rettet mot sentrale trusselaktører. Blant annet er ikke Skatteetatens bruk av tvangsmulkt eller innkreving inkludert i tabellen som er sentrale virkemidler mot aktørgruppen¹³. Dette gjør det utfordrende å vurdere betydningen av resultatene.

¹¹ A-krimssenteret i Alta er ikke med i årets rapportering

¹² Møre og Romsdal, Innlandet, Troms, Romerike, Follo og Østfold.

¹³ Fra Skatteetaten er det kun informasjon fra a-krimseksjonene som er hentet ut.

Tabellen viser at etatene har benyttet tyngre virkemidler og sanksjoner mot identifiserte sentrale trusselaktører i 2022. Dette omfatter sanksjoner som ilegger tvangsmulkt og overtredelsesgebyr, fastsettelse, og sanksjoner som stanser aktiviteten de utøver. Det omfatter også anmeldelser, etterforskning og straffeforfølgelse.

Tabell 3 Tilgjengelig informasjon per etat om resultater av aktiviteter mot aktive sentrale trusselaktører i 2022 oppgitt fra a-krimsentre og annet lokalt samarbeid

	Resultater	Antall 2022	Fastsatte krav 2022
Arbeidstilsynet	Tilsyn med virksomheter	81	
	Tilsyn med minst én reaksjon	61	
	Vedtak om pålegg	112	
	Vedtak om tvangsmulkt	41	
	Vedtak om stans som pressmiddel	2	
	Vedtak om stans ved overhengende fare	15	
	Vedtak om overtredelsesgebyr	15	1 922 000
	Anmeldelser	2	
Skatt ¹⁴	Lukkede formalkontroller	32	
	Lukkede avdekkingskontroller virksomheter	6	555 700
	Lukkede avdekkingskontroller personer	4	513 400
	Påbegynte avdekkingskontroller	12	
	Anmeldelser	3	
NAV	Anmeldelser	1	
	Vedtak om feilutbetaling	6	
Politiet ¹⁵	Anmeldte saker (forhold)		
	Avgjorte saker (forhold)	15 (36)	
	Henlagte saker (forhold)	5 (8)	
	Pådømte saker (forhold)	3 (3)	
	Forelegg/påtaleunntatelse saker (forhold)	1 (4)	
	Annet, stillet i bero, saker (forhold)		
	Saker (forhold) under etterforskning	16 (35)	

Tabell 4 tar utgangspunkt i samme informasjonsgrunnlag som tabell 3. Tabell 4 viser antall nettverk hvor én eller flere av de tre etatene har registrert en aktivitet eller et resultat for 2022 ¹⁶. Dette er første gang etatene har hatt mulighet til å sammenstille informasjon på denne måten, grunnet ny a-krim-informasjonsforskrift i 2022.

¹⁴ Informasjonen som er oppgitt er begrenset til Skatteetatens a-krim seksjoner. Avdekkingskontroller er en tidkrevende aktivitet som kan gå over flere år. Skatteetatens fastsatte krav er beregnet på følgende måte: Endring i merverdiavgift pluss renter og tilleggsavgift +22% av endring i grunnlag for inntektsskatt +14,1% av endring i arbeidsgiver-avgiftsgrunnlag. Krav for personer er beregnet med 25% av endring i grunnlag for inntektsskatt. Tilleggsskatt på inntekt og 50 % av grunnlag summarisk fellesoppgjør er ikke tatt med i beregningene.

¹⁵ Kun informasjon knyttet til virksomheter.

¹⁶ Med aktivitet menes her et tilsyn eller en kontroll, med resultat menes en reaksjon, sanksjon eller anmeldelse

Tabell 4 Tilgjengelig informasjon om registrerte aktiviteter og resultater mot sentrale trusselaktører i 2022 fra a-krimsentre og annet lokalt a-krimssamarbeid

	Ingen aktivitet og resultat	Aktiviteter og resultater fra én etat	Aktiviteter og resultater fra to etater	Aktiviteter og resultater fra tre etater	Aktiviteter og resultater fra fire etater	Aktiviteter og resultater fra minst én etat
Antall sentrale trusselaktører	25	34	17	10	2	63
Andel	28 %	39 %	19 %	11 %	2 %	72 %

Tabell 4 viser at det er tilgjengelig informasjon om minst én aktivitet eller ett resultat fra minst én av etatene for 63 (72 prosent) av de sentrale trusselaktørene i 2022. I halvparten av disse tilfellene er det en aktivitet eller et resultat fra én etat.

Overfor 28 prosent av de sentrale trusselaktørene er det ikke tilgjengelig informasjon om noen aktivitet eller resultat fra etatene i 2022. Dette kan være fordi de er identifisert i 2022, men at oppfølging ennå ikke er besluttet. Videre er det flere aktører hvor sentrene følger med på aktiviteten over tid, før det besluttes videre innsats. Det er også mulig at etatene har reagert overfor en del av disse, men da med andre aktiviteter og resultater enn hva det finnes tilgjengelig informasjon om og som er oppgitt i tabell 3. Rapporteringene fra sentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid viser videre at det rettes mye innsats mot de sentrale aktørene, men at det også rettes mye innsats mot trusselaktører for å forebygge at disse bygger kapasitet til å bli sentrale trusselaktører. Det er også mulig at etatene har reagert mot de sentrale trusselaktørene tidligere år, ettersom de fleste av aktørene uten informasjon var identifisert før 2022. Disse aktørene oppgis likevel å være aktive i 2022. Dette underbygger viktigheten av å opprettholde innsatsen over tid. Sentrene og lokalt a-krimssamarbeid oppgir i sin rapportering at sentrale trusselaktører må følges opp med gjentakende og flere typer virkemidler og sanksjoner over tid for å redusere deres kapasitet og hindre at kapasiteten øker igjen.

Tabell 4 viser at det overfor 33 prosent av de sentrale trusselaktørene har mer enn en etat gitt en reaksjon. Sentrene og lokalt a-krimssamarbeid oppgir at det er koordinert virkemiddelbruk fra flere etater som har god effekt på de prioriterte aktørene. Der etatene er enkeltvis inne i en sak, oppgis det at det tar lengre tid å sanksjonere mot aktøren, og aktøren kan tilpasse seg sanksjoner og være aktiv lengre. Det er imidlertid nødvendig med mer fullstendig informasjon og grundigere analyser for å kunne vurdere den reelle innsatsen og tilhørende resultater og effekter.

Reaksjoner og sanksjoner – sentrale trusselaktører rapportert fra Skatteetaten

Skatteetaten arbeider mot et betydelig antall aktører, utenom aktørene sentrene har oppgitt, men som etaten vurderer som trusselaktører og sentrale trusselaktører. I 2022 har Skatteetaten gjennom sin innsats mot arbeidslivskriminalitet, gjennomført 440 avdekkingskontroller. Samlet grunnlag for etterberegning av skatt og arbeidsgiveravgift er hhv. 294 mill. kroner og 82 mill. kroner, mens etterberegnet MVA er ca. 38 mill. kroner. Dette har noe overlapp med tall i tabell 5.

Tabell 5 viser at Skatteetatens a-krimseksjoner samlet har utført 730 avdekkingskontroller mot virksomheter og personer knyttet til aktører som etaten vurderer som sentrale trusselaktører. Tabellen illustrerer at innsats mot sentrale trusselaktører og deres nettverk er betydelig utenfor sentrenes

identifiserte sentrale trusselaktører. Samlet innsats fra Skatteetaten mot sentrale trusselaktører anses å ha økt sammenlignet med fjoråret når det gjelder antall avdekkingskontroller og anmeldelser.

Tabell 5 Utvalg av Skatteetatens aktiviteter og resultater mot sentrale trusselaktører og deres nettverk i 2022

	Resultater	Antall 2022	Fastsatte krav 2022
Skatt ¹⁷	Avdekkingskontroller virksomheter	160	54 624 000
	Avdekkingskontroller personer	570	19 317 000
	Anmeldelser	68	

Sentrale trusselaktører etterforsket og påtalt av politiet og påtalemyndigheten

Når det gjelder straffeforfølgelse, skal politiet og påtalemyndigheten prioritere å følge opp lovbrudd som er av alvorlig karakter, eller som ikke anses å kunne sanksjoneres tilstrekkelig gjennom forvaltningssporet. I strafferettslig betydning representer arbeidslivskriminalitet en rekke lovbrudd som for eksempel omhandler skattesvik, MVA-bedragerier og brudd på folketrygdloven og arbeidsmiljøloven.

Politiet kan ikke hente ut enhetlig statistikk som viser omfang av anmeldte straffesaker som faller inn under begrepet arbeidslivskriminalitet. Det er dermed heller ikke mulig å hente ut en samlet nasjonal oversikt over saker som har ført til domfellelse i 2022. Det er imidlertid mottatt tilbakemeldinger på saker anmeldt av Skatteetaten og NAV.

Av 56 a-krim saker anmeldt av Skatteetaten i 2022 eller tidligere år, ble det i 2022 idømt ubetinget fengsel i 9 saker hvorav 5 dommer medførte fengsel over 6 måneder, 14 anmeldelser endte med betinget fengsel og 8 anmeldelser endte med samfunnstjeneste, bot eller annet. De resterende 25 anmeldelsene endte med enten påtaleunntatelse (1), henleggelse (23) eller frifinnelse (1). Skatteetaten erfarer at det er de mest alvorlige sakene som er henlagt.

NAV mottok i 2022 tilbakemeldinger på totalt 36 saker anmeldt til politiet i 2022 eller tidligere år og som vedrører arbeidslivskriminalitet. Av disse 36 var det 10 dommer med ubetinget fengsel, hvorav 6 med fengsel i 6 måneder eller mer, 5 anmeldelser endte med betinget fengsel, og 1 anmeldelse ble avgjort med forelegg. Av de resterende 20 anmeldelsene ble 4 anmeldelser stilt i bero, 14 endte med henleggelse, mens det i 2 saker ble avsagt frifinnende dom.

Når det gjelder dommer knyttet til arbeidsmiljøregelverket, vises det til en dom fra Gulating lagmannsrett i 2022 som endte med ubetinget fengsel for brudd på allmenngjøringsloven og arbeidsmiljøloven. Dette er en sak som har sitt utspring i a-krim senteret i Vestland og som hovedsakelig ble fulgt opp videre fra Arbeidstilsynet og politiet, men som også senteret fulgte opp blant annet gjennom en tverretattlig kontroll.

I tillegg har Økokrim i 2022 etterforsket et nettverk i det norske rommiljøet. Per i dag etterforskes åtte saker av Økokrim. Nettverket driver i hovedsak med maling og steinlegging. Det er aksjonert mot ti personer i nettverket, og det er tatt beslag i verdifulle biler, klokker, kontanter, gull og innestående på flere kontoer. Økokrim fortsetter arbeidet med stor vekt på sikring av verdier og å belyse reelle bakmenn.

¹⁷ Informasjonen som er oppgitt er begrenset til Skatteetatens a-krim seksjoner. Avdekkingskontroller er en tidkrevende aktivitet som kan gå over flere år. Skatteetatens fastsatte krav er beregnet på følgende måte: Endring i merverdiavgift pluss renter og tilleggsavgift +22% av endring i grunnlag for inntektsskatt +14,1% av endring i arbeidsgiver-avgiftsgrunnlag. Krav for personer er beregnet med 25% av endring i grunnlag for inntektsskatt. Tilleggsskatt på inntekt og 50 % av grunnlag summarisk fellesoppgjør er ikke tatt med i beregningene.

6.2.3 Samlet vurdering av brukereffekter – sentrale trusselaktører

Kjennetegn ved måloppnåelsen for ønsket brukereffekt er at sentrale trusselaktører er fratatt verdier, fratatt rettigheter, stanset, hindret organisering og kamuflering og er straffeforfulgt. Det er imidlertid utfordrende å vurdere effekter av innsats mot aktører som forsøker å skjule sine handlinger. I tillegg er innsatsen mot sentrale trusselaktører ofte en kombinasjon av umiddelbare og mer tidkrevende sanksjoner på tvers av de samarbeidende etatene. A-krimsentrene rapporterer at å redusere kapasiteten til sentrale trusselaktører krever systematisk innsats og samarbeid over tid. Mange aktører opererer på tvers av bransjer og tilpasser seg kontrollvirksomheten. Sentrale trusselaktører må derfor følges opp med gjentakende og flere typer virkemidler over tid for å redusere deres kapasitet og hindre at kapasiteten øker igjen. Det er med andre ord svært ressurskrevende å arbeide målrettet mot sentrale trusselaktører. Dette gjelder særlig i de større sakene og nettverkene, der den mest alvorlige kriminaliteten foregår.

Virkemidler med umiddelbar virkning og en koordinert virkemiddelbruk fra flere etater oppgis av sentrene å ha god effekt. Dette gjelder spesielt tiltak som medfører at arbeid blir stanset, at virksomheter mister oppdrag, eller virksomheten blir fratatt verdier av et visst omfang. Dette forutsetter god samhandling med og oppfølging fra linjen i etatene. Tabell 6 viser brukereffekter for 2022 basert på det begrensede informasjonsgrunnlaget i tabell 3.

Tabell 6 Tilgjengelig informasjon om brukereffekter mot aktive sentrale trusselaktører i 2022 fra a-krimsentre og lokalt a-krimssamarbeid

Brukereffekt	Antall
Ta verdier - etablere krav	58
Ta verdier - innfordre krav	ikke tilgjengelig
Frata rettigheter	6
Stanse ulovlig virksomhet	14
Hindre organisering og kamuflere etterlevelse	ikke tilgjengelig
Straffeforfølge	6

Arbeid med å etablere krav, frata verdier og straffedømme trusselaktører kan imidlertid ofte ta mellom to og fem år, blant annet som følge av beviskrav og klagerunder. Eksempelvis kan innkreving hos sentrale trusselaktører være tids- og ressurskrevende ved at trusselaktører innretter seg på en slik måte at det er vanskelig å forfølge formuesgoder. Disse kan være skjult ved aktiva i utland, kryptovaluta, stråmenn og ikke realregistrerte formuesgoder. Videre kan effekten av etatenes innsats påvirkes av mange og sammensatte forhold i og utenfor virksomhetene. Dette medfører kompliserte årsakssammenhenger, og det er få datakilder som kan bidra til å belyse måloppnåelse på en presis måte. Tabell 6 inneholder ikke informasjon om verdier som er innfordret, grunnet manglende tilrettelegging for dette i systemene. Flere a-krimsentre rapporterer imidlertid om økt samarbeid med Skatteetatens divisjon for innkreving. Innkreving vil kunne iverksette bistandsanmodninger til utlandet for å finne verdier, eiendommer mv. I 2022 har Skatteetaten i samarbeid med sentrene hatt 295 innfordringstiltak og innkrevd ca. 80 mill. kroner. I tillegg til dette kommer frivillig innbetaling under og etter aksjoner, hvor innkrevingsmiljøet har deltatt. Innkreving er dermed et sentralt virkemiddel for oppnådd brukereffekt.

Dette viser, sammen med informasjon i kapittel 6.2.1 og 6.2.2, at det er vesentlige begrensninger i tabell 6. Utfra tilgjengelig data er det derfor utfordrende å vurdere brukereffekter. Gode vurderinger fordrer god tilgang på informasjon.

I 2022 utførte KPMG en spørreundersøkelse mot respondenter fra etatene, påtalemyndigheter, domstoler, og interesse-arbeidslivsorganisasjoner - 72 prosent av respondentene var fra etatene¹⁸. Et flertall av respondentene fra etatene, 55 prosent, var enig i at etatssamarbeidet hadde bidratt til å redusere sentrale trusselaktører sin kapasitet, mens 19 prosent var uenig. En betydelig andel av respondentene fra påtalemyndigheten og domstolene og interesse- og arbeidslivsorganisasjonene var også enige i dette, men de fleste svarte at de ikke vet eller ikke har forutsetninger for å svare på dette spørsmålet.

I tillegg til dette finnes det informasjon om hvordan a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid vurderer deres innsats på de sentrale trusselaktørenes kapasitet og intensjon. På en skala fra 1 til 5, der 5 er «svært god virkning», vurderes gjennomsnittlig innsats til 3. Nivået tilsvarer vurderingene fra 2020 og 2021. I vurderingene fremheves det at en felles tverretattlig innsats tidlig i sakene for å oppnå et godt resultat, er viktig. Spesielt oppgis det at sanksjoner med umiddelbar virkning og en koordinert virkemiddelbruk fra flere etater har god effekt på de prioriterte aktørene. Sentrene og lokalt a-krimssamarbeid har også vurdert endring i kapasitet hos de sentrale trusselaktørene de har forutsetninger for å gjøre en vurdering av. Kapasiteten er vurdert på bakgrunn av innsats og informasjon de har om aktørene. Resultatene indikerer at over halvparten av de vurderte sentrale trusselaktørene har redusert sin kapasitet, mens en liten andel har økt sin kapasitet. Sammenlignet med fjoråret er det en høyere andel som vurderes å ha fått redusert sin kapasitet.

Informasjon fra etatslinjene, spørreundersøkelse og rapporteringene fra a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid tilsier dermed at identifiserte sentrale trusselaktører kan ha fått redusert kapasitet som følge av etatenes innsats, men at en mindre gruppe kan ha økt sin kapasitet. Informasjonsgrunnlaget er imidlertid ufullstendig, og vurderinger må anses som usikre. Det er ikke grunnlag for å vurdere om innsatsen har påvirket aktørenes intensjon om å begå arbeidslivskriminalitet.

6.3 Resultater og effekter - utenlandske arbeidstakere

Formålet med innsatsen mot utenlandske arbeidstakere er at *utenlandske arbeidstakere skal være satt i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter*. Dette kan begrense kriminelle aktørers tilgang på arbeidskraft de kan utnytte. Figur 4 viser aktiviteter som rettes mot brukermålet, resultater av aktivitetene og kjennetegn ved oppnådd brukereffekt¹⁹. Aktiviteter rettet mot dette brukermålet kan deles inn i to hovedkategorier - *veiledning* og *kontroll*. Veiledning antas først og fremst å virke blant arbeidstakere som er motivert for å etterleve regelverket, i motsetning til de som frivillig deltar i arbeidslivskriminalitet eller er utsatt for tvang slik at de ikke har mulighet til å påvirke situasjonen sin.

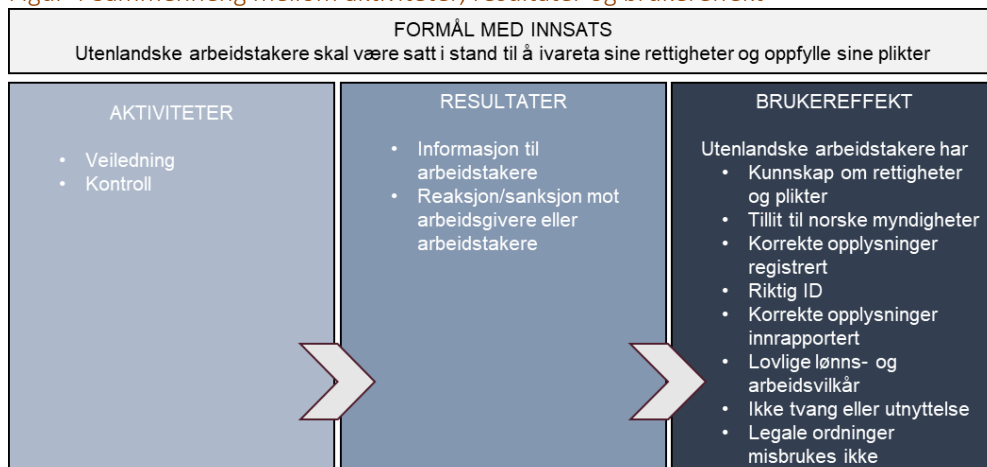
Under omtales resultater og effekter av aktivitetene. Resultatene som omtales er oppsummert i tabell 7.

¹⁸ Kilde: evaluering av etatssamarbeidet mot arbeidslivskriminalitet.

<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/aid/dokumenter/2022/evaluering-av-etatssamarbeid-mot-arbeidslivskriminalitet.pdf>

¹⁹ Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten (2020): Langsiktig tilnærming til effektmåling i det tverretattlige a-krimssamarbeidet. Rapport.

Figur 4 Sammenheng mellom aktiviteter, resultater og brukereffekt

Aktivitetene foregår hovedsakelig gjennom Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA), informasjonskampanjen Know your rights, oppsøkende aktivitet fra a-krimsentrene og annet lokalt a-krim-samarbeid, oppsøkende virksomhet fra Skattepatroljen og kontroll.

Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA)

Som nevnt tidligere samarbeider Arbeidstilsynet, politiet, Skatteetaten og Utlendingsdirektoratet ved SUA om å legge til rette for at utenlandske arbeidstakere skal komme raskt i lovlig arbeid i Norge. I 2022 var det om lag 67 230 besøk i etatenes skranke i de fem SUA-ene, som tilsvarer en nedgang på 7 prosent fra 2021. Nedgangen skyldes færre skrankebesøk hos politiet ved enkelte servicesentre. For Skatteetaten er besøksantallet stabilt, mens det hos Arbeidstilsynet har vært en økning (jf. tabell 7). For mer detaljert informasjon om resultatene, vises til SUAs årsrapport.

Know your rights

Høsten 2020 lanserte Arbeidstilsynet informasjonskampanjen «Know your rights». Formålet med kampanjen er å sette utenlandske arbeidstakere i stand til å ta informerte valg når de jobber i Norge, og på den måten bidra til redusert arbeidslivskriminalitet. Kampanjen består av målrettet annonsering i sosiale medier som leder videre til kampanjens nettsider (www.knowyourrights.no). Her mottar arbeidstakerne informasjon om plikter og rettigheter på ni ulike språk. I tillegg til fortsatt annonsering og drift, har kampanjen i 2022 blitt videreutviklet, eksempelvis med påfyll av relevant informasjon fra både Arbeidstilsynet og Skatteetaten, og ved at nettsiden også er oversatt til ukrainsk. I 2022 hadde nettsiden 160 000 besøkende, som er betydelig mer enn i 2021 (74 000 besøkende).

En evaluering av kampanjen har konkludert med at den har god måloppnåelse²⁰. Nærmere en tredel av de som har svart på en brukerundersøkelse, oppga at de hadde oppdaget brudd på regelverket i sitt eget arbeidsforhold som følge av kampanjen. To tredeler av disse svarte videre at de enten hadde gjort eller ville gjøre endringer i sitt arbeidsforhold etter å ha sett kampanjen. Slike endringer kan være med på å redusere kriminelle aktører sin tilgang til arbeidskraft, derigjennom bidra til redusert arbeidslivskriminalitet.

Veiledning av ukrainske flyktninger

Enkelte av a-krimsentrene og lokalt a-krim-samarbeid har gjennomført veiledningsmøter for ukrainske flyktninger og personer som bistår dem på asylmottak. Formålet har vært å gi potensielt sårbare

²⁰ Eggen, Fernanda Winger, Mathias Iversen og Jørgen Ingerød Steen (2021): Evaluation of the campaign Know Your Rights. Rapport nr. 27-2021, Samfunnsøkonomisk analyse AS.

arbeidstakere helhetlig og koordinert informasjon fra myndighetene, for å forebygge at de blir utsatt for arbeidslivskriminalitet. Relevant informasjonsmaterieell fra Skatteetaten er også oversatt til ukrainsk, og som nevnt over er nettsiden www.knowyourrights.no oversatt til ukrainsk.

Veiledning under aksjoner

Skattepatroljene samlet har delt ut ca. 200 informasjonsskjema på ulike språk, mens ca. 700 utenlandske arbeidstakere har mottatt muntlig veiledning, herunder gitt veiledning og informasjon på ulike språk til 650 utenlandske arbeidstakere via aksjoner på verft. Dette er dermed en nedgang i antall utenlandske arbeidstakere som nås gjennom aksjoner, sammenlignet med året før.

Kontroller

Kontroller av *arbeidsgivere* bidrar til å ivareta arbeidstakernes rettigheter til lønns- og arbeidsvilkår, gjennom reaksjoner ved brudd på arbeidsmiljø- og/eller allmenngjøringsregelverk. Videre fører kontroller til at arbeidsgiver sørger for innmelding i Aa-registeret og innberetning av lønn og registrering av oppdrag i Oppdrags- og arbeidsforholdsregisteret.

Kontroller av *arbeidstakere* bidrar til at de oppfyller sine plikter knyttet til registrering, nærmere bestemt ID, oppholds- og arbeidstillatelser mv. Arbeidstakere blir ofte henvist til SUA for registrering og mer veiledning.

I 2022 gjennomførte Arbeidstilsynet ved a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid nær 1 800 tilsyn med arbeidsgivere, hvor forhold knyttet til lønns- og arbeidsvilkår ble kontrollert. Dette er litt flere tilsyn enn i 2021 og ca. like mange som i 2020. Arbeidstilsynet kontrollerer og finner særlig hyppig brudd på bestemmelser knyttet til sikkerhet, arbeidstidsordninger og arbeidsavtaler. Arbeidstilsynet har gitt én eller flere reaksjoner i 57 prosent av tilsyn innenfor arbeidslivskriminalitet i 2022. Dette er en betydelig økning fra 2021 (48 prosent), og også en høyere andel enn tidligere år.

Brukereffekter av tilsynene oppnås blant annet gjennom reaksjoner som sikrer at arbeidsgivere gir korrekt lønn innen allmenngjorte områder, skriftlige arbeidsavtaler i tråd med regelverket og forsvarlige arbeidsforhold og innkvartering. Oppfølging av virksomheter som er påtruffet i tidligere kontroller, viser at disse effektene ofte oppnås, men dette kan ikke tallfestes.

I 2022 gjennomførte Skatteetatens skattepatroljer 2 560 kontroller. Det ble funnet ett eller flere avvik i 600 av disse kontrollene. 2 170 av disse kontrollene ble utført på byggeplasser. Antallet kontroller på byggeplasser er dermed noe lavere enn året før. Dette skyldes økt kontrollinnsats i øvrige bransjer. Det ble funnet ett eller flere avvik i 470 av byggeplasskontrollene, det er en høyere andel enn i 2021. Det ble sjekket om 3 730 arbeidstakere hadde HMS-kort. Av disse manglet 180 HMS-kort, og 100 fikk kortet inndratt.

NAV ga i 2022 informasjon om rettigheter og plikter til utenlandske arbeidstakere der de ble påtruffet under stedlige kontroller, og kontrollerte at arbeidsgiverne har registrert arbeidstakerne i Aa-registeret. Disse resultatene kan ikke tallfestes.

Tabell 7 Resultater av sentrale aktiviteter 2022 - utenlandske arbeidstakere

Aktivitet	Resultat	Antall/beløp (2021 og 2020 i parentes)		
Veiledning	Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA)	Antall besøkende hos SUA totalt - skrankebesøk hos politiet - skrankebesøk hos Skatteetaten - skranke og andre kanaler, Arbeidstilsynet	67 234 (72 291, 61 090) 38 634 (44 670, 32 530 ²¹) 27 515 (26 850, 27 680) 1 085 (780, 890)	
	Kampanjen Know your rights	Antall unike brukere nådd på sosiale medier Antall som klikket seg videre til landingsside Antall besøk på nettsiden	212 000 (222 000, 114 000) 25 000 (42 000, 30 000) 160 000 (74 000)	
	Aksjoner	Antall samtaler med utenlandske arbeidstakere og oppfølging av arbeidsgivere	700 (4 500)	
	Veiledningsmøter med ukrainske flyktninger	Antall deltakere	Ukjent	
	Kontroller	Arbeidstilsynets a-krim-tilsyn	Antall tilsyn Antall tilsyn med reaksjon Antall tilsyn med vedtak om overtredelsesgebyr Antall tilsyn med stans ved overhengende fare Antall tilsyn med vedtak om pålegg andel med vedtak om tvangsmulkt andel med vedtak om stans som pressmiddel	1 791 (1 649, 1 750) 1023 (794, 973) 101 ²² (136, 124) 152 (141, 111) 698 (555, 712) 28 % (26 %, 26 %) 1 % (8 %, 15 %)
		Skatteetatens skattepatruljer	Antall kontroller Andel avvik Antall kontroller byggeplasser Andel avvik byggeplasser Andel HMS kort som manglet	2560 23 % 2170 (2215) 22 % (7 %) 5 % (6 %)

6.3.1 Samlet vurdering av brukereffekter – utenlandske arbeidstakere

Veiledning bidrar til at utenlandske arbeidstakere får kunnskap om hvilke rettigheter og plikter de har i norsk arbeidsliv. På bakgrunn av evalueringen omtalt over, antas særlig informasjonskampanjen Know your rights å ha satt store målgrupper i stand til å avdekke ulovligheter i eget arbeidsforhold de siste årene. Det er likevel opp til arbeidstakerne selv hvordan de vil bruke denne informasjonen til å endre sin arbeidssituasjon. Noen kan for eksempel bli værende i dårlige arbeidsforhold, også etter å ha forstått at de utnyttes. Viktige faktorer til om arbeidstakerne benytter tildelt informasjon, er tilgang på annet arbeid, om arbeidstakerne selv bevisst medvirker til kriminaliteten, om de har tillit til myndighetene og/eller er skremt av arbeidsgiver.

Den samlede egenvurderingen fra a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid, på bakgrunn av sin kjennskap til situasjonen lokalt, er at deres innsats i form av veiledning og kontroller i 2022 i litt over middels grad har bidratt til at sentrale trusselaktører får mindre tilgang på arbeidskraft som de kan utnytte. Mange arbeidstakere vurderes å ha blitt satt bedre i stand til å ivareta sine plikter og rettigheter, enten i arbeidsforholdet de var i eller hos en ny arbeidsgiver. Forhold som trekker effektvurderingene ned, er at veiledning av arbeidstakere i kontrollsituasjoner av og til fører til gjengjeldelse fra arbeidsgiver, og at saker med arbeidslivskriminalitet ofte er tidkrevende å oppnå resultater i. Det er også ofte begrenset i hvilken grad tilgangen på sårbar arbeidskraft blir varig redusert for de kriminelle aktørene. Det er ikke gjennomført systematiske effektmålinger av dette.

²¹ Mangler tall fra juni-desember 2020.

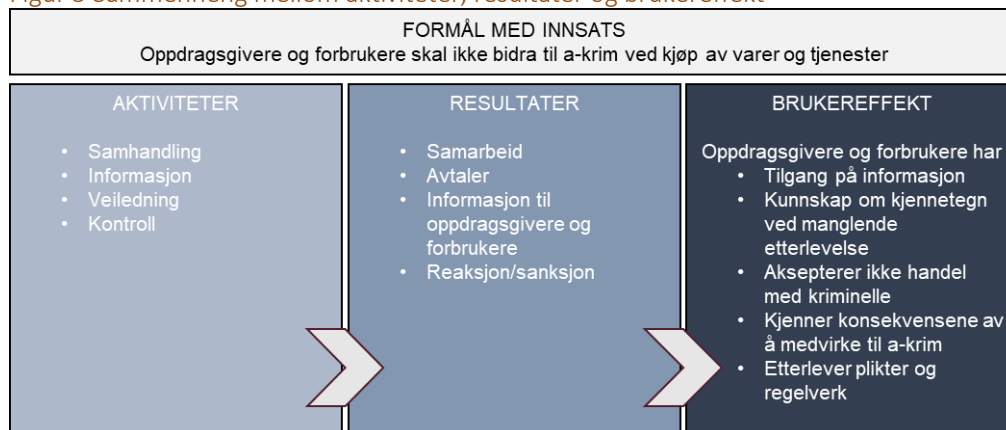
²² Dette tallet kan stige da overtredelsesgebyr ofte kommer sent i saksforløpet

For å avdekke faktiske forhold i kontroller og tilsyn, er det ofte avgjørende å få informasjon fra involverte arbeidstakere. Dette kan være utfordrende, særlig i tilfeller hvor utenlandske arbeidstakere er instruert eller truet av arbeidsgiver til å oppgi bestemte opplysninger i møte med myndighetene. For å sikre at arbeidstakerne har tillit til myndighetene, vurderer etatene løpende hvilke metoder og virkemidler som fremmer eller hemmer dialog med arbeidstakere i forbindelse med kontroller. Dette innebærer at etatene ofte må jobbe systematisk over tid for å vinne tillit hos arbeidstakere og bygge sak mot kriminelle aktører.

6.4 Resultater og effekter - oppdragsgivere og forbrukere

Formålet med innsatsen mot oppdragsgivere og forbrukere er at *oppdragsgivere og forbrukere ikke skal bidra til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester*. Ved å begrense markedet for de kriminelle kan handlingsrommet reduseres. Innsatsen retter seg mot å påvirke både evnen og viljen til å velge bort kriminelle aktører. Oppdragsgivere og forbrukere kan settes bedre i stand til å velge bort kriminelle aktører ved at de får tilgang til informasjon og kunnskap til å forstå og agere på informasjonen. Aktiviteter som kan medføre at oppdragsgivere og forbrukere ikke bidrar til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester, er knyttet til mobilisering av oppdragsgivere og forbrukere, hovedsakelig gjennom *samhandling, informasjon, veiledning, og kontroller*. Figur 5 viser aktiviteter, resultater av aktivitetene og kjennetegn ved oppnådd brukereffekt²³.

Figur 5 Sammenheng mellom aktiviteter, resultater og brukereffekt

Aktivitetene foregår i stor grad gjennom Treparts bransjeprogram, Samarbeid mot svart økonomi (SMSØ), Medbyggerne, Tettpå, Skatteetatens samarbeidsavtaler, politiets næringslivskontakter, a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid. Tabell 8 fremhever noen resultater av aktivitetene. Aktivitetene og resultatene som presenteres er eksempler på gjennomførte aktiviteter, og gir ikke et fullstendig bilde av etatens innsats mot oppdragsgivere og forbrukere. Det vises til tidligere kapittel som beskriver noe av a-krimsentrenes innsats rettet mot oppdragsgivere og forbrukere, samt omtale i media. Omtalen av brukereffekter er begrenset til det som finnes av informasjon om effekter fra 2022.

Treparts bransjeprogram

Treparts bransjeprogram er et operativt samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet innenfor særlig utsatte bransjer. Det er i dag bransjeprogram innenfor fire bransjer: renhold, uteliv, transport og bil. Hensikten er å mobilisere arbeidsgivere, arbeidstakere og myndigheter til å sammen

²³ Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten (2018): Mål- og resultatstyring for det tverretatlige a-krimssamarbeidet

dokumentere og ta fatt i felles erkjente utfordringer i utsatte bransjer, for å bidra til gode og lovlige lønns- og arbeidsvilkår. Ledelse- og sekretariatsfunksjonen blir ivaretatt av Arbeidstilsynet.

Bransjeprogrammene jobber i stor grad med konkrete tiltak for å gjøre det enklere for virksomheter å følge reglene og for oppdragsgivere og forbrukere å velge seriøse leverandører. I 2022 har de, i likhet med tidligere år, jobbet med en rekke utadrettede tiltak for å forebygge useriøsitet og arbeidslivskriminalitet. Tabell 8 viser enkelte aktiviteter og resultater. Mange tiltak er langsiktige, og en fortsettelse av arbeid påbegynt tidligere år.

SMSØ

SMSØ er et samarbeid mellom LO, NHO, KS, YS, Unio, Virke og Skatteetaten. SMSØ arbeider for å redusere svart økonomi og bidra til like konkurransevilkår, gode arbeidsplasser og velferdstjenester. Veiledning gis blant annet gjennom handlehvitt.no og Spleiselaget. I 2022 ble handlehvitt.no lansert i ny versjon. Veiledning til forbrukere som ønsker å handle hvitt, ble forenklet og rendyrket ved å ta utgangspunkt i enkle sjekklister og dekke kjøp i forbindelse med håndverkere, småjobber, utleie, renhold og bil. Optimalisering av søkeord i google førte til en dobling av trafikk til handlehvitt.no fra 7000 til 14000 sidevisninger i måneden. Antallet besøkende på nettsiden har økt til 85 000 i 2022. En brukertest av handlehvitt.no indikerer at den nye nettsiden er ryddig, lett å navigere i, har enkelt språk og gir raskt oversikt over hva forbruker skal gjøre for å handle riktig. Handlehvitt.no anses dermed å bidra til ønsket brukereffekt ved at den gir målgruppen tilgang til informasjon. Det er ikke gjennomført annonser eller betalte kampanjer av handlehvitt på Facebook i 2022, noe som resulterer i kraftig redusert rekkevidde på Facebook. Spleiselaget formidler om skatt, arbeidsliv og velferd til ungdom. Spleiselaget har tidligere møtt ca. 40 000 (20 %) elever i videregående skole. I 2022 har reduserte ressurser medført at i underkant av 20 000 (9,5 %) elever i videregående skoler har møtt Spleiselaget. Informasjon har imidlertid blitt gitt blant annet via et samarbeid med Ung.no hvor Spleiselaget svarer ut skattespørsmål fra ungdom og via Spleiselagets podcast.

Medbyggerne

Medbyggerne er et prosjektsamarbeid mellom offentlig sektor, blant annet fylkeskommunen, Skatteetaten, Arbeidstilsynet og politiet, partene i arbeidslivet og byggebransjen i Vestfold og Telemark. I 2022 er det videreført innsats hos 34 byggevarehus, utviklet språktilpasset tipsløsning med hjelpetekst, lansert ny nettside og videreutviklet digitalt verktøy for enklere oppfølging og kontroll av offentlige bygg- og anleggsprosjekter. I tillegg er det gjennomført mediekampanjer med 2,1 millioner visninger, og en informasjonsfilm knyttet til omreisende håndverkere, aktiviteter og fagdager ved bygg- og anleggsfag på to videregående skoler, leverandørseminarer i samarbeid med 10 kommuner, og Medbyggerkonferansen. Medieanalyse av den brede spredningen av kampanjen knyttet til omreisende håndverkere, viser at kampanjen ble oppfattet positivt i markedet. Medbyggerne bidrar dermed til samhandling, informasjon og synlighet rundt seriøsitet. Kommunene har fått økt kompetanse knyttet til internkontroll og oppfølging av egne byggeprosjekter, og offentlige etater mottar generelt treffsikre tips knyttet til useriøse aktører i bransjen.

Tettpå

Tettpå er et tiltak som har som formål å redusere etterspørselen etter useriøs arbeidskraft i byggenæringen, og målgruppen er først og fremst private forbrukere. Tiltaket gjennomføres av Skatteetaten, men tiltaket har en rekke samarbeidspartnere som offentlige etater, partene i arbeidslivet, byggebransjen, eiendomsmeglerbransjen, finansnæringen og forbrukernes interesseorganisasjoner. Tettpå har i 2022 avtale med 22 av landets største by- og hyttekommuner. Telefonsjeneren i Tettpå gjennomførte i 2022, 5200 samtaler, hvorav 91 prosent av forbrukere takket ja til elektronisk veiledning for hvordan de kan velge seriøse håndverkere. Antallet samtaler er redusert med ca. 10 prosent fra året før, og skyldes i hovedsak at

tjenesten ble stoppet fra mars-mai. Samarbeidet med finansnæringen i bankpiloten «Tettpå boligkjøper» mottok gode tilbakemeldinger fra kunder og bankrådgivere. En løsning med robotisert utsending av informasjonsbrev i Altinn til målgruppen «kjøp av bolig- og fritidseiendom», ble utviklet i 2022 i samarbeid med kartverket. Hittil er ca. 30.000 informasjonsbrev sendt ut. I samarbeid med Nelfo, EL og IT forbundet, Rørentreprenørene Norge og Byggmesterforbundet ble også Tettpå-kampanjen «Serious håndverker eller seriøse problemer?» gjennomført, herunder publisering av tre korte informasjonsfilmer. Kampanjen genererte 2,4 millioner visninger og over 80 artikler i media. Dette indikerer at tiltaket bidrar til at målgruppen får tilgang på informasjon. Tettpå har generelt fått gode omtaler, og medieanalysen i 2020 viste at nasjonal implementering av tiltaket ble oppfattet positivt i markedet.

Skatteetatens landsdekkende samarbeidsavtaler

Skatteetaten har ved utgangen av 2022, 21 landsdekkende samarbeidsavtaler med store offentlige oppdragsgivere og tre hovedentreprenører. I tillegg til dette har Skatteetaten samarbeid med 24 mellomstore kommuner for å bistå med veiledning og kunnskapsoverføring for å styrke internkontroll på innkjøpsområdet. Gjennom samarbeidsavtalene følges det opp byggeprosjekter til en kontraktsum på ca. 140 mrd. kroner, og det gjennomføres byggeplasskontroller. Antall kontrollerte byggeplasser har økt, og 95 prosent av avvik har blitt rettet opp i mobiliseringsløpet. De samarbeidende partene kan også motta seriositetsinformasjon via skatteattester. Skatteattestene har opplysninger om skatt og avgift og utstedes etter fullmakt av Skatteetaten for å øke oppdragsgiveres mulighet til å vurdere om leverandører er seriøse. Det er utarbeidet filmer til opplæring i tolkning av skatteattest slik at flere offentlige og private oppdragsgivere kan ta dette i bruk. I 2022 økte antallet utstedte skatteattester til 104 000. I 2022 evaluerte Oslo Economics samarbeidsavtalene, og resultatene indikerer at samarbeidsavtalene styrker seriositetskulturen i markedet og reduserer handlingsrommet for de kriminelle. Se også kapittel 3.4.

Deling av seriositetsinformasjon

Markedet for de kriminelle aktørene kan og må reduseres ved å gjøre det lettere å finne frem til de seriøse aktørene. Både regjeringen og etatene jobber derfor med å gjøre informasjon om virksomheter lettere tilgjengelig for offentlige oppdragsgivere, private virksomheter og forbrukere. Brønnøysundregistrene og Skatteetaten jobbet i 2021 sammen for å gjøre det lettere for private virksomheter og forbrukere å vurdere om leverandører er seriøse. For å realisere målsettingen i tiltaket, er det behov for regelverksutvikling som gjør det mulig å tilgjengeliggjøre opplysninger fra flere offentlige virksomheter. I påvente av dette ble det gjennomført en pilot under gjeldende regelverk i samarbeid med Mittanbud og Startbank. Piloten ble avsluttet i februar 2022 – etter en begrenset tid med deling av data fra Skatteetaten. Piloten var en suksess, tilretteleggermodellen fungerte som forventet, det var ingen tekniske, praktiske eller organisatoriske hindringer for å dele bedriftenes egne data for å dokumentere seriositet. Det kompliserte var å gjøre dette basert på fullmakt. Rapport med innspill til fullmakt ble levert til Nærings- og fiskeridepartementet og Finansdepartementet i mai 2022.

Politiets næringslivskontakter

Politiets næringslivskontakter skal formidle oppdatert kunnskap om trusselbildet til relevante virksomheter og aktører, gi råd til utbyggere for større bygg- og anleggsprosjekter, ha kontakt om kriminalitetsutfordringer med aktører i utsatte bransjer, og generelt være en pådriver og tilrettelegger for samhandling mellom politi, kontrolltater, næringslivet og organisasjonene. Næringslivskontaktene er og en ressurs for informasjonsinnhenting. Med et godt etablert nettverk og gode informasjonskanaler vil de kunne motta informasjon om trusler og sårbarheter i næringslivet, noe som vil berike både kunnskapsgrunnlaget og beslutningsgrunnlaget for målrettede tiltak. I tillegg til politidistriktene har Kripes og Økokrim også egne næringslivskontakter. Økokrim koordinerer en plattform for næringslivskontaktene der hensikten er å sikre

at næringslivskontaktens innsats mot arbeidslivskriminalitet og andre kriminalitetsområder, er mest mulig samordnet og likeartet. Det er ventet at en slik samordning vil gi effekter i fremtiden.

A-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid

I henhold til felles styringsmodell skal hovedinnsatsen mot denne aktørgruppen legges til linjen. A-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid gjennomfører likevel noe innsats mot oppdragsgivere og forbrukere, blant annet gjennom samarbeid med arbeids- og næringslivet, proaktiv og reaktiv bruk av media og utdeling av informasjon. Innsatsen gjennomføres i flere bransjer, herunder bygg og anlegg/håndverkere, restaurant/servering, transport, verft, fiskeri og landbruk. To eksempler er oppmerksomheten omkring rapporten om arbeidslivskriminalitet i skipsverft i Møre og Romsdal og medieoppslag om omreisende håndverkere. Den samlede egenvurderingen fra a-krimsentrene og annet lokalt a-krimssamarbeid, på bakgrunn av sin kjennskap til situasjonen lokalt, er at deres innsats rettet mot brukermål 3 i litt over middels grad har bidratt til at sentrale trusselaktører får mindre tilgang på oppdrag. Flere oppgir imidlertid at innsatsen er utfordrende å vurdere, og to sentre har ikke avgitt vurdering.

Tilsyn

Arbeidstilsynet fører tilsyn med offentlige oppdragsgivere, private bestillere og hovedleverandører. Dette gjøres for å kontrollere at de overholder sitt ansvar i henhold til regelverk om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter og om informasjons- og påseplikt innenfor allmenngjøringslovgivningen. I 2022 ble det utført 201 slike tilsyn, hvorav 57 prosent medførte minst én reaksjon.

Tabell 8 Resultater av sentrale aktiviteter 2022 - oppdragsgivere og forbrukere

Innsats	Målgruppe	Resultat	Antall/beløp 2022 (2021, 2020 i parentes)
Treparts bransjeprogram	Oppdragsgivere og forbrukere	E-guide for bestilling av transporttjenester	3 500 sidevisninger
		Seminar med latviske transportvirksomheter, parter i arbeidslivet og myndigheter om norsk regelverk	
		Forprosjekt digitalt kompetanseverktøy for renholdere	22 deltakere
		Konseptfase nasjonalt register for serveringsbevillinger	
SMSØ	Oppdragsgivere og forbrukere	Antall besøkende handlehitt.no	85 000 (80 000, 30 000)
		Rekkevidde handlehitt på Facebook	1500 (1 107 000, 330 000)
Medbyggerne	Oppdragsgivere og forbrukere	Antall sertifiserte Medbygger varehus	34 (34, 34)
Tettpå:	Forbrukere	Antall avtaler kommuner	21 (22)
		Antall gjennomførte telefonsamtaler	5200 (5900, 2500)
Samarbeidsavtaler	Oppdragsgivere	Antall avtaler	21 (19, 20)
		Omsetning byggeprosjekter	140 mrd (130 mrd, 120 mrd)
		Antall kontrollerte byggeplasser	50 (30, 35)
		Antall skatteattester utstedt etter fullmakt	104 000 (87900, 61100)
		Andel identifiserte avvik rettet grunnet samarbeidspartene	95 % (95 %)
Næringslivskontakter	Oppdragsgiver og forbruker	Antall distrikter	(Alle politidistrikt, Kripas, Økokrim)
Tilsyn	Private oppdragsgivere	Antall tilsyn	154 (157, 401)
		Andel tilsyn med reaksjon	63 % (64 %, 70 %)
	Offentlige oppdragsgivere	Antall tilsyn	47 (41, 97)
		Andel tilsyn med reaksjon	34 % (68 %, 55 %)

6.4.1 Samlet vurdering av brukereffekt - oppdragsgivere og forbrukere

For at oppdragsgivere og forbrukere ikke skal bidra til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester, har etatene samhandlet, informert, veiledet og utført kontroller.

Omfanget og resultatene av aktivitetene tilsier at oppdragsgivere og forbrukere har fått tilgang til informasjon og dermed mulighet til å tilegne seg kunnskap om kjennetegn ved manglende etterlevelse og hva som er konsekvensene av å medvirke til arbeidslivskriminalitet. Omfanget er redusert fra tidligere år på noen områder, men styrket på andre områder.

Evalueringsinformasjon og samarbeidsavtaler indikerer at innsatsen verdsettes av mottaker. Det er imidlertid utfordrende å vurdere om innsatsen har ført til at oppdragsgivere og forbrukere ikke bidrar

til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester. I KPMGs spørreundersøkelse fra 2022²⁴ oppgir imidlertid 48 prosent av respondentene fra etatene at etatssamarbeidet har bidratt til at oppdragsgivere og forbrukere kjøper færre varer og tjenester som bidrar til arbeidslivskriminalitet, mens 16 prosent er uenig i påstanden.

Videre viser spørreundersøkelser fra 2022 i den norske befolkningen over 18 år²⁵ at andelen som oppgir at de kjøper svart er kraftig redusert siden første måling i 2006. I 2006 oppga 13 prosent at de hadde kjøpt svart, mens kun 6 prosent oppgir at de har kjøpt svart i 2022. Det er også en reduksjon i andelen som oppgir at de har vurdert å kjøpe svart, fra 17 prosent i 2006 til 6 prosent i 2022. Spørreundersøkelser mot virksomheter i proffmarkedet for bygg- og anleggsbransjen²⁶ indikerer at stadig færre opplever at oppdragsgivere etterspør tjenester der det ikke betales skatter eller avgifter. I 2015 oppga 9 prosent at oppdragsgivere etterspør tjenester der det ikke betales skatter eller avgifter - mot 5 prosent i 2022. Stadig flere oppgir også at det er enkelt å finne ut om leverandører operer hvitt (48 prosent i 2022 mot 35 prosent i 2015). Dette til tross for at stadig færre oppgir at de har rutiner for å sjekke om leverandører operer hvitt. Andelen som har rutiner for å sjekke om leverandører operer hvitt er redusert fra 47 prosent i 2015 til 42 prosent i 2022.

²⁴ Kilde: evaluering av etatssamarbeidet mot arbeidslivskriminalitet.

<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/aid/dokumenter/2022/evaluering-av-etatssamarbeid-mot-arbeidslivskriminalitet.pdf>

²⁵ Kilde: [Data 2022.Q \(samarbeidmotsvartokonomi.no\)](#)

²⁶ Kilde: BA-proff

7 Samfunnseffekter av innsatsen mot arbeidslivskriminalitet

Innsatsen overfor sentrale trusselaktører, utenlandske arbeidstakere, oppdragsgivere og forbrukere skal medføre at kriminelle i arbeidslivet opplever redusert handlingsrom. Opplevd oppdagelsesrisiko kan redusere sannsynligheten for ulovligheter ytterligere, fordi aktørene vil vurdere gevinsten av en ulovlighet opp mot risikoen for å bli oppdaget og påfølgende straff²⁷. Samlet kan dette bidra til å redusere omfanget av arbeidslivskriminalitet. Redusert omfang gjør at vi beskytter de fem samfunnsverdiene arbeidslivskriminalitet truer. I dette kapitlet presenteres noen indikatorer for utviklingen i opplevd oppdagelsessannsynlighet, arbeidslivskriminalitet og de fem samfunnsverdiene.

7.1 Opplevd oppdagelsessannsynlighet

Opplevd oppdagelsessannsynlighet handler om i hvilken grad en opplever at unndragelser av skatter og avgifter blir oppdaget. Tidligere studier har avdekket at tredjepartsrapportering, fysisk tilstedeværelse, kontroll og sanksjoner - og informasjon om dette, kan påvirke opplevd oppdagelsessannsynlighet²⁸. Spesielt kan opplysninger om risiko for å bli kontrollert øke opplevd oppdagelsessannsynlighet. Skatteetatens bedriftsundersøkelse om etterlevelse, rapportering og oppdagelsesrisiko (SERO) viser en økning i andelen som oppgir stor sannsynlighet (stor + svært stor) for at virksomheten vil bli kontrollert av skattemyndigheten de neste to årene. I 2022 opplever 45 prosent at dette er sannsynlig, mot 41 prosent i 2021.

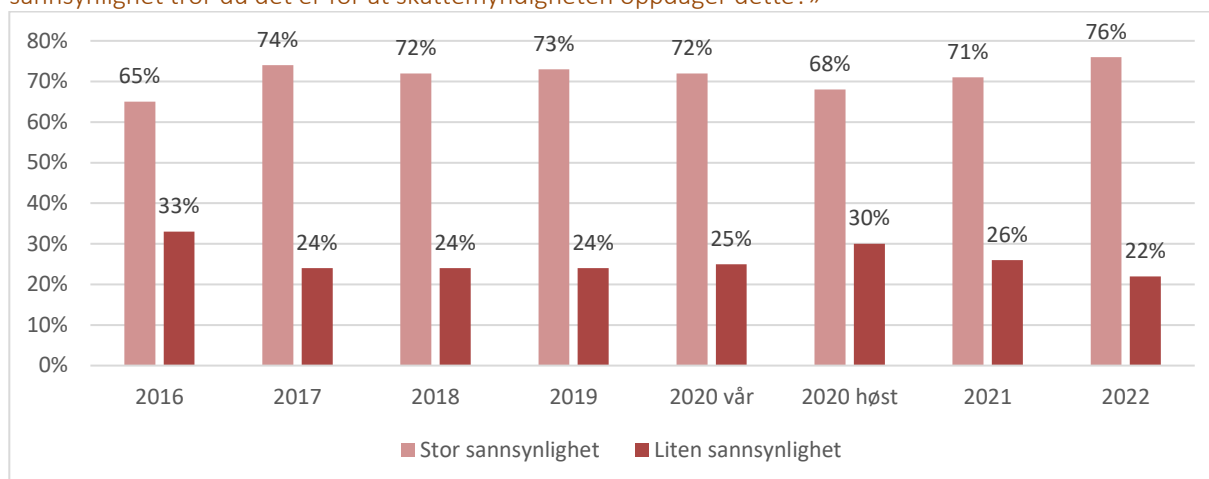
SERO-undersøkelsen viser videre at 76 prosent oppgir stor opplevd oppdagelsessannsynlighet i 2022. Dette er en økning på 5 prosentpoeng fra 2021, se figur 6. Fordelt på de fire bransjegruppene bygg og anlegg, rengjøring, servering og frisering, transport og bilreparasjon, og øvrige²⁹, viser undersøkelsen at opplevd oppdagelsessannsynlighet er på nivå med, eller lavere enn, den var i forkant av pandemi i 2020 for alle bransjer.

²⁷ F.eks. Allingham, M. G., & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Taxation: critical perspectives on the world economy*, 3(1), 323-338.

²⁸ Eksempelvis: Bott, Kristina M., Alexander W. Cappelen, Erik Ø. Sørensen, og Bertil Tungodden. 2020. «You've Got Mail: A Randomized Field Experiment on Tax Evasion.» *Management Science*, 2801-2819. doi:10.1287/mnsc.2019.3390; Fellner, Gerald, Rubert Sausgruber, og Christian Traxler. 2013. «Testing Enforcement Strategies in the Field: Legal Threat, Moral Appeal and Social Information.» *Journal of the European Economic Association*, 643-660; Meiselman, Ben S. 2018. «Ghostbusting in Detroit: Evidence on Non-filers from a Controlled Field; Ortega, Daniel, og Carlos Scartascini. 2020. «Don't blame the messenger. The delivery method of a message matters.» *Journal of Economic Behavior and Organization*, 286-300. Experiment.» *Journal of Public Economics*, 180-193. doi:10.1016/j.jpubeco.2018.01.005.

²⁹ Øvrige bransjer: handel, øvrig tjenesteytende, industri etc., primærnæringer, offentlig, helse og undervisning, eiendom, kultur, regnskap og revisjon.

Figur 6 «Dersom en virksomhet i din bransje unnlater å rapportere inn alle skatter og avgifter, hvor stor sannsynlighet tror du det er for at skattemyndigheten oppdager dette?»

Kilde: SERO

Skatteetatens tertialvise brukerundersøkelse for bedrifter viser at 62 prosent av bedriftene i undersøkelsen opplever høy (ganske høy + svært høy) sannsynlighet for at en virksomhet vil bli tatt i å unndra skatt og avgift³⁰. På spørsmål om konsekvenser av å bli tatt i skatteunndragelse svarer 78 prosent at konsekvensene anses som høye dersom en bedrift blir tatt i å unndra.

Samlet vurdering opplevd oppdagelsessannsynlighet

Samlet ser det ut til at opplevd oppdagelsessannsynlighet har vært forholdsvis stabil i årene 2017–2021, mens den i 2022 har økt med 5 prosentpoeng fra året før. Firedelt bransjeinndeling viser at bransjegruppene har et ganske likt nivå av opplevd oppdagelsessannsynlighet, der de to gruppene bygg og anlegg og rengjøring, servering og frisering opplever det som minst sannsynlig å bli oppdaget. Dersom en virksomhet blir tatt i å unndra, anser majoriteten konsekvensene som høye.

7.2 Omfanget og utviklingen av arbeidslivskriminalitet

Det er utfordrende å estimere omfanget av et problem hvor aktører forsøker å skjule sine handlinger. Kriminaliteten er ikke direkte observerbar, og omfanget påvirkes av mange og sammensatte forhold. For å forsøke å estimere omfanget av kriminalitet, finnes det to hovedtilnærminger - indirekte makrotilnærminger og direkte mikrotilnærminger. Indirekte metoder tar hovedsakelig utgangspunkt i aggregerte data, mens direkte metoder tar utgangspunkt i faktiske observasjoner på individnivå. Begge tilnærmingene er heftet med usikkerhet i estimater.

7.2.1 Indirekte tilnærminger

Indirekte makroøkonomiske tilnærminger indikerer at skyggeøkonomien i Norge, som også inkluderer arbeidslivskriminalitet, i gjennomsnitt representerte 14 prosent av bruttonasjonalproduktet i årene 1991–2015³¹.

³⁰ Brukerundersøkelser - Skatteetaten

³¹ F.eks. Friedrich, S. (2007). Shadow Economies and Corruption all over the World: New Estimates for 145 Countries. *Economics Journal*; Schneider, F., Buehn, A., & Montenegro, C. E. (2010). New estimates for the shadow economies all over the world. *International economic journal*, 24(4), 443-461.

7.2.2 Direkte tilnærminger

Direkte mikrotilnærminger benytter data om individer eller virksomheter fra tilfeldige kontroller, risikobaserte kontroller eller spørreundersøkelser for å beregne omfanget.

De mest pålitelige direkte tilnærmingene anses ofte å være basert på informasjon fra *tilfeldige kontroller*. Ved å trekke et tilstrekkelig antall tilfeldige aktører til kontroll kan kontrollutvalget anses som et representativt utvalg av den større populasjonen. Andelen avvik som blir avdekket, kan dermed antas å tilsvare andelen avvik i populasjonen. Det er imidlertid uavklart hvor godt tilfeldige kontroller evner å avdekke alle former for kriminalitet. I Norge har tilfeldige kontroller blitt benyttet for å skaffe kunnskap om utbredelse av spesifikke hendelser på et avgrenset område.

Eksempelvis gjennomførte Skatteetaten i 2018, i samarbeid med de kommunale skatteoppkreverne, randomiserte kontroller på lønnsområdet. Disse kontrollene ble brukt til å blant annet teste hypotesen om at oppholdstid i Norge påvirker etterlevelse hos utenlandske arbeidstakere, gitt korrupsjonsnivå og eksponering for væpnet konflikt i hjemlandet før ankomst til Norge. Resultatene viser at det ikke er en statistisk signifikant betydning av oppholdstid i Norge for disse arbeidstakerne³². Senere gjennomførte Skatteetaten i 2021 tilfeldige kontroller innen bygg og anlegg, transport og renhold for å avdekke feilklassifisering av lønn som næringsinntekt. Kontrollene viste at for 12,9, 13,1 og 25,7 prosent av enkeltpersonforetak innenfor henholdsvis bygg og anlegg, transport og renhold, har foretaket feilklassifisert hele eller deler av inntekten³³. Disse eksemplene viser hvordan tilfeldige kontroller kan innrettes som en del av kontrollvirksomheten for mer systematisk kunnskapsbygging om økonomisk kriminalitet og generell etterlevelse i samfunnet.

I 2017 estimerte Samfunnsøkonomisk analyse AS på bakgrunn av informasjon fra Skatteetatens *risikobaserte kontroller*, at det i Norge lå skjult verdiskaping knyttet til arbeidslivskriminalitet mellom 28-108 milliarder kroner i 2015, eller om lag 12 og 60 milliarder kroner for arbeidslivskriminalitet basert på unndragelser³⁴. Utvalgsskjevheten i risikobaserte kontroller medfører metodiske utfordringer for estimering av omfang, og det er uvisst hvorvidt en lykkes med å korrigere for denne skjevheten.

Spørreundersøkelser kan benyttes for å få indikasjoner på respondenters opplevelser knyttet til arbeidslivskriminalitet. Slike undersøkelser er imidlertid også forbundet med en rekke feilkilder som kan true både påliteligheten og validiteten til resultatene³⁵.

I SERO-undersøkelsen blir det spurt om næringslivets oppfatning av hvor vanlig arbeidslivskriminalitet er i egen bransje. Figur 7 fremstiller utviklingen i respondentenes svar. I fremstillingen sammenliknes respondentene fra risikobransjer og øvrige bransjer fra SERO. Resultatene viser at arbeidslivskriminalitet er opplevd som ganske vanlig i enkelte risikobransjer. Andelen som oppgir at arbeidslivskriminalitet er vanlig, er enten lavere enn, eller på nivå med, fjoråret for de fleste av bransjene.

Undersøkelsen tar også for seg regelbrudd knyttet til HMS, svart arbeid, lønns- og arbeidsvilkår, trygdeytelser, oppholds- og arbeidstillatelser og brudd på innleiebestemmelser. I likhet med utviklingen i

³² Lange, T. og Melsom, A. M. (2022): Påvirker oppholdstid i Norge etterlevelse hos utenlandske arbeidstakere? Samfunnsøkonomen nr.1, s. 28-39.

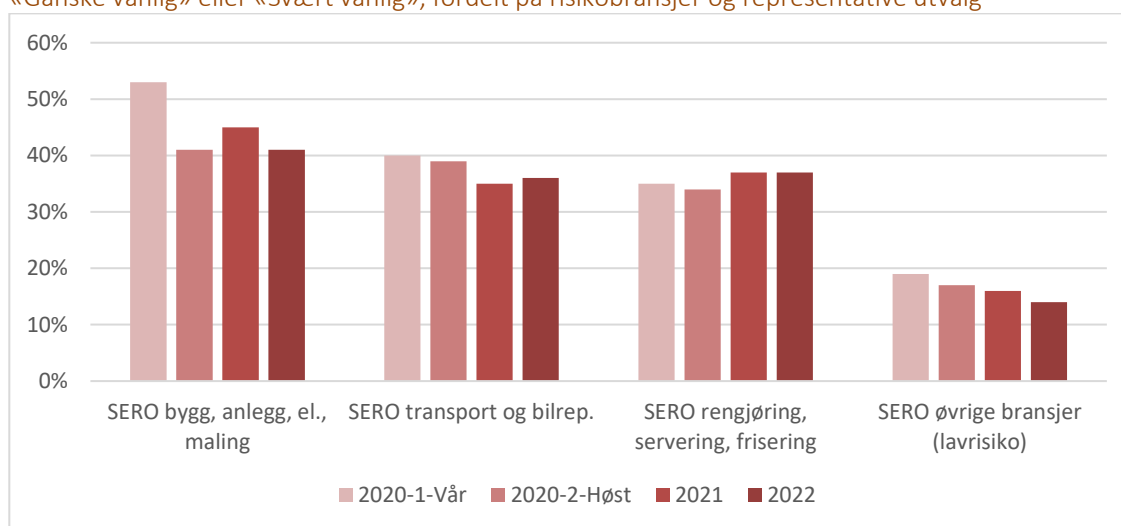
³³ Lønn eller næringsinntekt? Mye feil når AS betaler ENK - Skatteetaten

³⁴ Samfunnsøkonomisk analyse AS (2017): Analyse av former, omfang og utvikling av arbeidslivskriminalitet. Rapport nr. 69 2017.

³⁵ Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: a critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of applied psychology*, 88(5), 879.

arbeidslivskriminalitet generelt som vist i figur 7, har utviklingen i de fleste av disse regelbruddene indikert at de oppleves som mindre vanlig over tid. Et unntak er brudd på bestemmelser om lønnsvilkår der arbeidstakerne ikke får den lønnen eller godtgjørelsen de har krav på, der 20 prosent mener at regelbruddet er vanlig. Det er på samme nivå som i 2021. Når det gjelder opplevd utbredelse av regelbrudd gruppert etter bransjer, viser undersøkelsen at det fortsatt er en større andel innen bygg og anlegg, renhold, transport og fiskeri som oppgir at utfordringer knyttet til arbeidslivskriminalitet er vanlig enn for øvrige bransjer.

Figur 7 «Hvor vanlig eller uvanlig tror du arbeidslivskriminalitet er i din bransje i dag?» - Andel som oppgir «Ganske vanlig» eller «Svært vanlig», fordelt på risikobransjer og representative utvalg

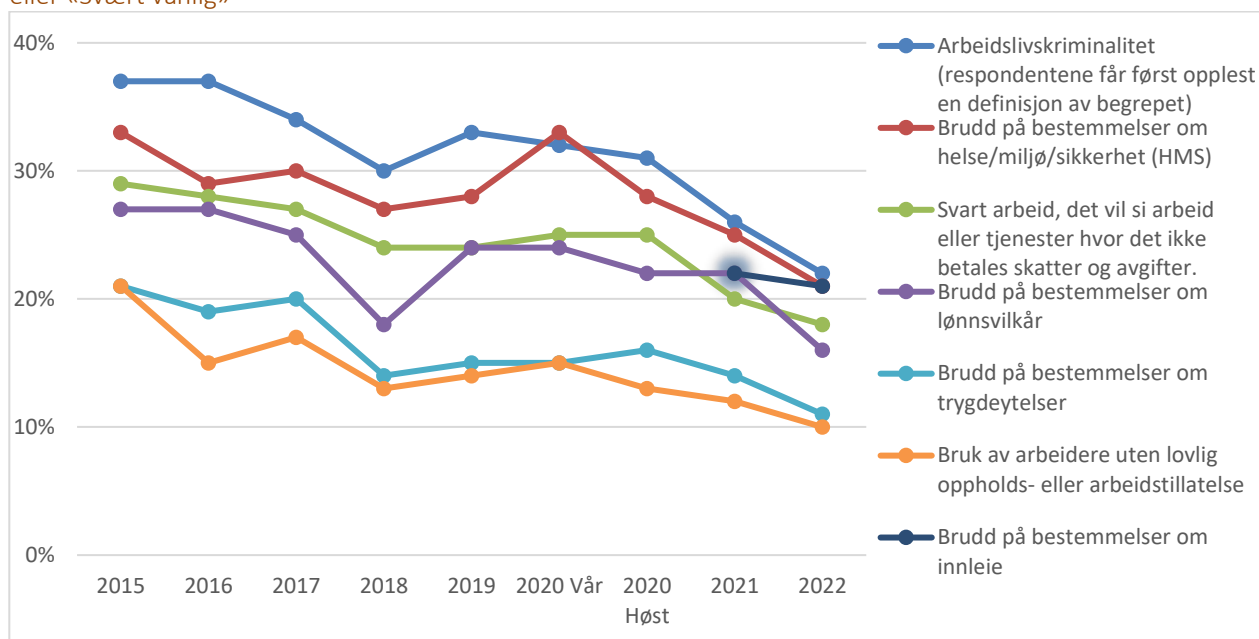

Kilde: SERO

BA-proff-undersøkelsen retter seg mot proff-markedet i tre bransjer innen bygg og anlegg³⁶ - oppføring av bygninger, anleggsvirksomhet og spesialisert bygg- og anleggsvirksomhet. Disse tre skiller seg fra hverandre når det gjelder oppgaver og størrelse. Oppføring av bygninger representerer den største av de tre bransjene målt i omsetning. Som vist i figur 8 indikerer undersøkelsen at 22 prosent opplever arbeidslivskriminalitet som ganske eller svært vanlig i 2022, ned fra 26 prosent 2021. Nedgangen i opplevd arbeidslivskriminalitet fra 2015 til 2022 er signifikant for alle typer regelbrudd. Respondenter innen oppføring av bygninger oppgir i større grad at alle typer regelbrudd oppleves som vanlig, relativt til de to andre bransjene. Andelen i bygg og anlegg som oppgir at regelbrudd knyttet til arbeidslivskriminalitet er vanlig, er markant lavere i BA-proff-undersøkelsen enn for respondenter i SERO som har næringsvirksomhet i bygg- og anleggsbransjen. Her er det imidlertid verdt å merke seg at undersøkelsene retter seg mot ulike utvalg innen bygg og anlegg.

³⁶ SSB nacekoder.

Figur 8 «Hvor vanlig eller uvanlig tror du det er med følgende i din bransje?» - Andel som oppgir «Ganske vanlig» eller «Svært vanlig»

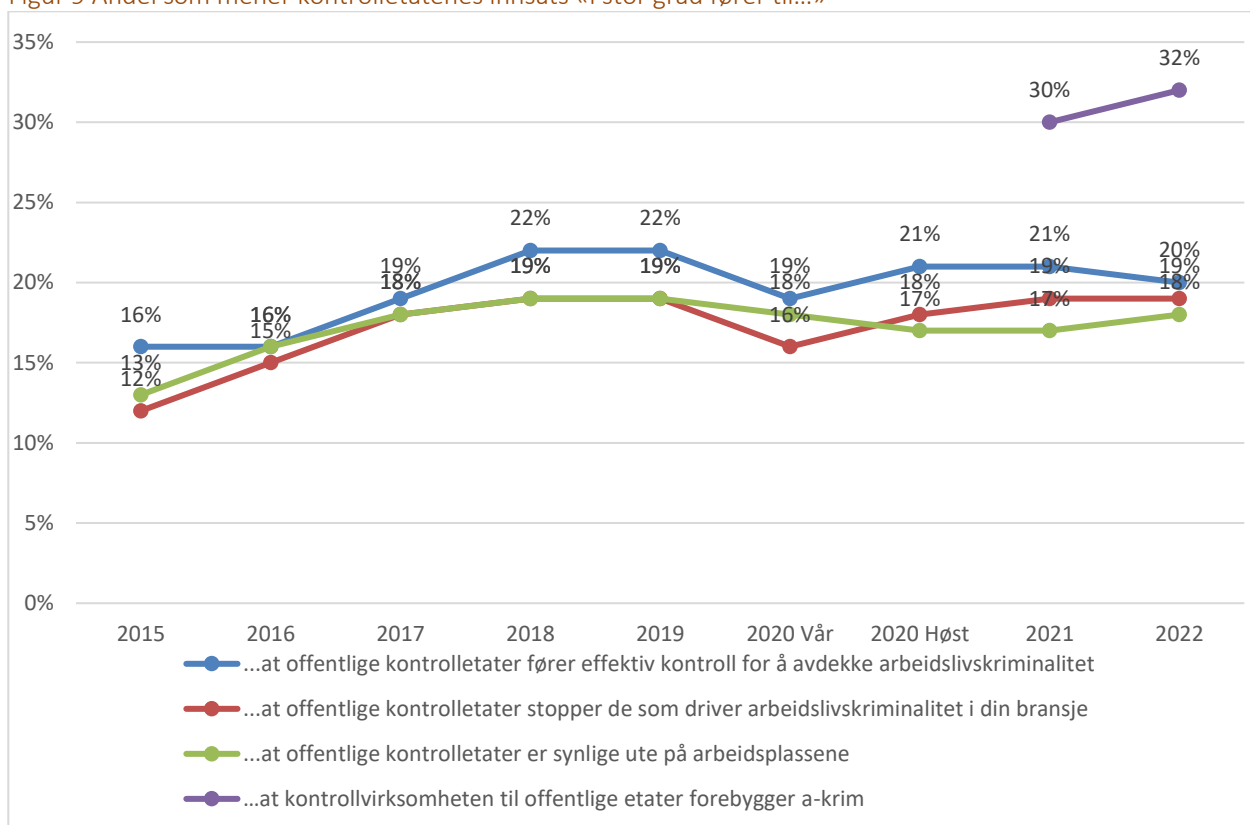

Kilde: BA-proff

7.2.3 Opplevelse av innsatsen for å redusere arbeidslivskriminalitet

Omfanget av arbeidslivskriminalitet kan påvirkes av mange og sammensatte forhold både i og utenfor etatene. Dette medfører kompliserte årsakssammenhenger. Det er derfor utfordrende å knytte resultatene fra spørreundersøkelsene direkte til innsats mot arbeidslivskriminalitet. BA-proff gir imidlertid noen indikasjoner på respondentenes opplevelse av etatenes innsats, se figur 9. I undersøkelsen fra 2022 mente 20 prosent av respondentene at offentlige etater førte effektiv kontroll. Andelen som opplever at offentlige etater i stor grad stopper de som bedriver arbeidslivskriminalitet i bransjen, viser ingen endring fra 2021. Under 20 prosent opplever at arbeidslivskriminalitet stoppes. Undersøkelsen fra 2022 viser imidlertid at 32 prosent mener at kontrollvirksomheten til offentlige etater forebygger arbeidslivskriminalitet, som er en oppgang fra 30 prosent i 2021. Undersøkelsen indikerer derfor at en høyere andel av respondentene er enig i at kontrolletatene forebygger arbeidslivskriminalitet ved å hindre at aktører blir kriminelle, enn til å stoppe aktører som allerede er kriminelle.

Figur 9 Andel som mener kontrollstatens innsats «I stor grad fører til...»

Kilde: BA-proff

BA-proff peker også på en tydelig forskjell i opplevelse av innsatsen, avhengig av om respondenten har hatt besøk av en eller flere etater det siste året. Undersøkelsen viser at de som har hatt kontroll, som regel er mer positive til innsatsen enn de som ikke har hatt kontroll.

7.2.4 Samlet vurdering omfanget og utviklingen av arbeidslivskriminalitet

Samlet sett er det indikasjoner på at omfanget av arbeidslivskriminalitet er et alvorlig samfunnsproblem, men spørreundersøkelser mot næringslivet viser at færre opplever at utfordringer knyttet til arbeidslivskriminalitet er vanlig i 2022 enn tidligere år, spesielt innen bygg og anlegg. Det er likevel fortsatt en større andel innen bygg og anlegg, renhold og transport som oppgir at utfordringer knyttet til arbeidslivskriminalitet er vanlig enn for øvrige bransjer.

7.3 A-krimssamarbeidet skal bidra til å beskytte fem samfunnsverdier

Gjennom å oppnå brukermålene skal det tverretatlige a-krimssamarbeidet bidra til redusert arbeidslivskriminalitet, og derigjennom beskytte fem samfunnsverdier. Samfunnsverdiene henger sammen slik at måloppnåelse knyttet til én vil påvirke måloppnåelsen knyttet til de andre.

De fem samfunnsverdiene er:

- Høy oppslutning om finansiering av velferdsstaten
- Tillit til myndighetene
- Likere konkurransevilkår i næringslivet
- Rettsikkerhet, trygghet og lovlige lønns- og arbeidsvilkår for arbeidstakere
- Trygghet for kvalitet og leveringsdyktighet ved kjøp av varer og tjenester

7.3.1 Høy oppslutning om finansiering av velferdsstaten

Høy oppslutning om finansiering av velferdsstaten avhenger av tillit mellom borgere og tillit til at samfunnsinstitusjonene fungerer. For eksempel viser forskning innen tillit og skatt at etterlevelsen øker når skattesystemet oppfattes som rettferdig³⁷. Dersom man blir urettferdig behandlet som en unndrager, kan det redusere skattemoral³⁸. Skatteyttere vil akseptere at autoriteter tar avgjørelser som ikke går i deres favør, så lenge prosessen oppfattes som rettferdig og legitim³⁹.

Holdninger til unndragelser kan påvirkes av krisetid. Generelt er aksepten for unndragelse lav, men når en setter unndragelse i sammenheng med situasjoner som oppstår som følge av sjokk i økonomien, så øker aksepten for unndragelse hos virksomheter. Når unndragelse kan forklares som følge av slike sjokk, som for eksempel tap av arbeidsplasser og konkurs, øker aksepten for unndragelse⁴⁰, og oppslutning om finansiering av velferdsstaten reduseres.

I SERO-undersøkelsen 2022 er 71 prosent enige i at flertallet av virksomheter rapporterer korrekt til skattemyndighetene. Dette er en økning på 4 prosentpoeng fra 2021. Kun 6 prosent mener bevisste skatteunndragelser i enkelte tilfeller kan aksepteres⁴¹. KRISINO-undersøkelsen for 2021 indikerer at over 80 prosent er villige til å betale mer hvis det er mistanke om ulovlige lønns- og arbeidsvilkår eller skatteunndragelser hos den billigste leverandøren⁴². Videre viser SMSØ undersøkelser at aksepten for å kjøpe svart arbeid og tjenester, har gått kraftig ned⁴³. I 2009 var det 23 prosent som oppga at de hadde kjøpt tjenester svart. I 2022 er oppga seks prosent kjøp av svart arbeid. Dette indikerer at oppslutningen rundt velferdsstaten er høy.

7.3.2 Tillit til myndighetene

I SERO-undersøkelsen blir det spurt om i hvilken grad norske virksomheter har tillit til offentlige institusjoner, se figur 10. Overordnet trend for generell tillit til institusjoner og aktører er positiv, fra før koronapandemien og gjennom pandemien. Skatteetaten, politiet og rettsvesenet nyter høy, og like stor tillit hos norske bedrifter, etterfulgt av Arbeidstilsynet målt for første gang i 2022. Stortinget og NAV er i en mellomposisjon, mens politikere og de politiske partiene er nederst.

³⁷ F.eks. Fortin, B., Lacroix, G., & Villeval, M. C. (2007). Tax evasion and social interactions. *Journal of Public Economics*, 91(11-12), 2089-2112; Van Dijke, M., & Verboon, P. (2010). Trust in authorities as a boundary condition to procedural fairness effects on tax compliance. *Journal of Economic Psychology*, 31(1), 80-91.

³⁸ Feld, L. P., & Frey, B. S. (2003). *Deterrence and tax morale: How tax administrations and taxpayers interact*. OECD.

³⁹ Taylor, N. (2019). *Taxpayers who complain about paying tax: What differentiates those who complain from those who don't?*. Centre for Tax System Integrity (CTSI), Research School of Social Sciences, The Australian National University.

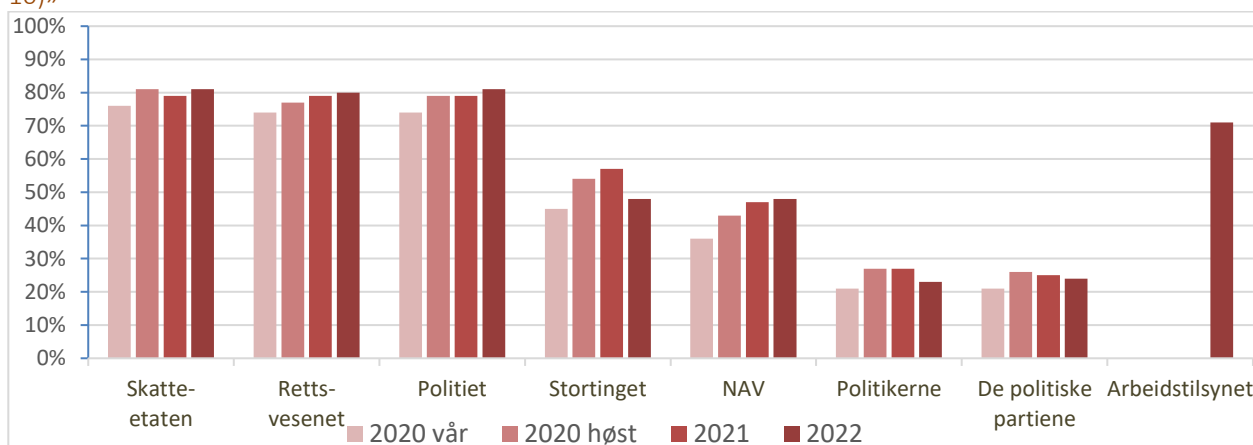
⁴⁰ Holdningene til skatteunndragelse påvirkes av krisetid og hvem som unndrar - Skatteetaten

⁴¹ Kilde: SERO

⁴² Krisino 2021 er offentliggjort - last ned og les om årets funn – Næringslivets Sikkerhetsråd (nsr-org.no)

⁴³ Data 2022.Q (samarbeidmotsvartokonomi.no)

Figur 10 «På en skala fra 0 til 10, hvor stor eller liten tillit har du til hver av disse institusjonene? % stor tillit (7-10)»

Kilde: SERO

Graden av tillit virksomhetene i SERO-undersøkelsen har til at skattemyndighetene klarer å stoppe de som bevisst unndrar skatt, kan være ulik på tvers av bransjer og virksomhetstyper. Overordnet viser undersøkelsen at 33 prosent har stor tillit til at dette er tilfellet. Ved å bryte ned på bransjegrupperinger er det kun mellom bransjegruppene bygg- og anlegg og rengjøring, servering og frisering det er en signifikant forskjell i tillit. Sistnevnte har signifikant høyere tillit til at Skatteetaten stopper bevisste unndragelser. Det er også signifikant forskjell i tillit mellom private AS og ENK, der ENK har større tillit til at skattemyndighetene klarer å stoppe beviste unndragelser enn det AS har.

Det er rimelig å anta at tillit til at beviste unndragelser stoppes henger sammen med opplevd oppdagelsessannsynlighet. Det er en langt høyere grad av tillit blant virksomhetene som mener det er stor oppdagelsessannsynlighet ved unndragelser. Virksomhetenes tillit til at skattemyndigheter stopper bevisste unndragelser har også en signifikant og markant effekt på virksomhetenes generelle tillit til Skatteetaten.

Gjennom to eksperimenter har Skatteetaten forsøkt å se på sammenhengen mellom etatens virksomhet og samfunnets tillit til Skatteetaten⁴⁴. Dette ble gjort ved å måle gapet mellom opplevelsen av, og forventningen til, en rekke områder det antas er viktige for tillit. Funnene viser at områdene korrekt og profesjonell behandling av skatteoppgjøret og rutiner som sørger for at en ikke betaler for mye skatt, sannsynligvis har det største potensialet for å øke samfunnets tillit til Skatteetaten. En minimering av gapet mellom opplevelse og forventning på disse områdene kan derfor trolig styrke tilliten til Skatteetaten. Disse områdene inngår i Skatteetatens tertialvise brukerundersøkelse for bedrifter og viser i 2022 at 90 prosent av respondentene har ganske eller svært stor tillit til at skatte- og avgiftsoppgjør blir behandlet på en korrekt og profesjonell måte. Videre er det 71 prosent som har ganske eller svært stor tillit til at skattemyndighetene har rutiner som gjør at bedrifter ikke betaler for mye skatt eller avgift.

7.3.3 Likere konkurransevilkår i næringslivet

Når det gjelder konkurransesituasjonen, viser SERO-undersøkelsen 2022 at 30 prosent opplever å måtte konkurrere mot/med virksomheter som har et lavere kostnadsnivå, fordi de for eksempel driver svart eller på en annen måte unndrar skatter og avgifter. Dette er på samme nivå som tidligere. Nedbrutt mot bransjegrupper indikerer SERO at mellom 40 og 60 prosent i risikobransjene bygg og anlegg, transport og reparasjon av motorvogner, samt renhold, servering og frisering ofte opplever svart konkurranse.

⁴⁴ Hva påvirker samfunnets tillit til Skatteetaten? - Skatteetaten

Tilsvarende andel i gruppen «øvrige» er på 24 prosent. Fra første målepunkt våren 2020 er det lite variasjon over de totalt fire målepunktene, med unntak av bygg og anlegg der utviklingen har vært 62, 45, 57 og 46 prosent i henholdsvis vår 2020, høst 2020, 2021 og 2022.

Kjøp av svart arbeid kan true lovlydige firmaer. SMSØ-undersøkelsen indikerer at 70 prosent er delvis eller helt enig i påstanden om at kjøper man svart arbeid, truer man livsgrunnlaget til lovlydige firmaer.

BA-proff-undersøkelsen fra 2022 viser at 25 prosent av respondentene opplever i stor grad å ofte tape anbudsrunder mot aktører som tilbyr lavere prisnivå, ned fra 28 prosent i 2015. På oppfølgingsspørsmål om hvorfor dette kan være tilfellet, er det at virksomheter ikke bruker faglærte eller ikke oppfyller gjeldende krav til lønns- og arbeidsvilkår, de vanligste årsakene til dette.

7.3.4 Rettsikkerhet, trygghet og lovlige lønns- og arbeidsvilkår for arbeidstakere

Arbeidsmiljøet i norske virksomheter regnes generelt sett som blant de beste i Europa, og på et stabilt høyt nivå over tid.⁴⁵ Ulike deler av arbeidslivet har imidlertid både ulik grad av og ulike typer utfordringer, og enkelte grupper av arbeidstakere er mer utsatt enn andre. Det totale omfanget av arbeidstakere som ikke har lovlige lønns- og arbeidsvilkår i Norge, er ukjent. Det er derfor også vanskelig å si noe sikkert om utviklingen over tid.

Resultater fra SERO-undersøkelsen indikerer at stadig færre opplever at bruk av arbeidere uten lovlig oppholds- eller arbeidstillatelse er vanlig i deres bransje. I 2022 oppgir 12 prosent at dette er vanlig mot 14 prosent i 2019. BA-proff-undersøkelsen bekrefter i stor grad resultatene fra SERO, gjennom at stadig færre opplever at bruk av arbeidere uten lovlig oppholds- eller arbeidstillatelse er vanlig. I 2022 oppgir 10 prosent at dette er vanlig, mot 21 prosent i 2015.

Fafo har ved hjelp av offentlig lønnsstatistikk sett på lønnsfordeling innen de allmenngjorte tariffområdene i 2021, sammenlignet med årene 2019 og 2020.⁴⁶ Totalt sett var andelen utenlandske arbeidstakere i allmenngjorte områder med lavere lønn enn minstesats, på 11 prosent i 2021, mot 9 prosent i 2020 og 12 prosent i 2019⁴⁷. Utenlandsfødte arbeidstakere har i noe mindre grad allmenngjort lønn enn norskfødte, og de som kommer fra tredjeland kommer særlig dårlig ut. Blant lønnsforholdene under minstesats er 3 prosent lavere enn 85 prosent enn minstesatsen. Denne andelen er lik for både norskfødte og utenlandsfødte arbeidstakere, og har holdt seg stabil gjennom treårsperioden.

7.3.5 Trygghet for kvalitet og leveringsdyktighet ved kjøp av varer og tjenester

SMSØ-undersøkelsen 2022 indikerer at 3 prosent har opplevd å kjøpe arbeid hvitt som de i etterkant tror var svart. Tilsvarende var 5 prosent i 2018 og 4 prosent i 2020. Når respondentene blir spurt om årsaken til at de tror dette, er det i stor grad mangel på kvittering samt kontant betaling eller Vipps. De aller fleste svarer at det er enkelt å vite om arbeidet som utføres for dem er svart eller hvitt. SMSØ-undersøkelsen 2022 viser at 6 prosent svarer at det kan være vanskelig å vite om arbeidet som utføres for dem er svart eller hvitt. For å finne ut av om arbeidet som utføres er svart eller hvitt, oppgis søk på nett som den vanligste måten.

⁴⁵ Statens arbeidsmiljøinstitutt (2021): Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2021, status og utviklingstrekk. STAMI-rapport, årgang 2, nr. 4, Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt.

⁴⁶Dapi, B. og Svarstad, E. (2022): Lønn i allmenngjorte bransjer 2021. Fafo-notat 2022:14.

⁴⁷ Det antas at tallene for 2020 og 2021 er påvirket av at det var færre ikke bosatte arbeidstakere i Norge disse årene.

Stadig flere virksomheter i bygg- og anleggsbransjen oppgir også at det er enkelt å finne ut om leverandører de kjøper tjenester av, operer hvitt. 48 prosent oppgir at dette er enkelt i 2022, mot 35 prosent i 2015.

7.3.6 Eksterne faktorer som påvirker samfunnsverdiene

Det er flere langsiktige trender som påvirker utviklingen av arbeidslivskriminalitet og samfunnsverdiene, også faktorer utenfor etatenes direkte kontroll. Krig i Europa, usikkerhet i økonomiske markeder og høye energipriser kan antas å påvirke kriminaliteten i Norge, både når det gjelder omfang og modus.

Eksempelvis er belastningene på Ukraina enorme, og konsekvensene krigen har på råvaremarkedet og tilbudskjedene vil tyngte finansiell stabilitet og økonomisk vekst i en tid hvor flere land fortsatt strir med etterdønningene av pandemi⁴⁸. Gass- og kraftprisene i Europa er på historisk høye nivåer, noe som gir utslag i nedskalering av virksomhet i flere næringer på grunn av høye energikostnader. Samtidig har sentralbankene i euroområdet, USA, Storbritannia og Sverige økt styringsrentene betydelig gjennom 2022 for å dempe høy inflasjon, og markedets renteforventninger indikerer ytterligere økninger frem mot sommeren 2023.⁴⁹ Klimarelaterte kriser fortsetter å øke i omfang og konsekvens, noe som stadig fører til store sosiale og økonomiske tap. Flere COVID-19-utbrudd fortsetter å finne sted i noen deler av verden. Verden står overfor en svært sammensatt økonomisk krise som har hemmet global vekst, og det er knyttet stor usikkerhet til det makroøkonomiske bildet fremover^{50,51}. Gjennom den høye andelen utenlandsk arbeidskraft, som normalt oppholder seg i Norge, er det risiko for at omfanget av arbeidslivskriminalitet i Norge øker på grunn av den makroøkonomiske utviklingen.

Norges Banks anslag for norsk økonomi i 2023 viser blant annet utsikter til lavere konsum blant husholdningene, etter en sterk vekst gjennom 2022. Veksten i konsumet i 2022 har vært høyere enn anslått, samtidig som spareraten har vært negativ i slutten av 2022. Dette er en indikasjon på at husholdningene opprettholder konsum ved å tære på oppsparte midler⁵². Det er også forventet fortsatt stigende renter første halvdel av 2023. Dette kan resultere i at husholdninger skifter en del av konsumet i større grad mot nødvendighetsgoder som mat og elektrisitet. Det er også forventet uendret reallønn i 2023. Dette resulterer i lavere utsikter til aktivitet i norsk næringsliv, også i bransjer som er utsatt for arbeidslivskriminalitet. Norges banks regionale nettverk rapporterer om lavere vekst og utsikter til at aktiviteten avtar klart første halvår 2023, se figur 11. Bygg- og anleggsbransjen opplever redusert antall ordre, særlig på grunn av lavere etterspørsel fra offentlig sektor og et svakt nyboligsalg. Bedriftene innen varehandel og annen husholdningsrettet tjenesteyting venter lavere etterspørsel som følge av lavere kjøpekraft i husholdningene.

⁴⁸ IMF annual report (2022): Crisis upon crisis.

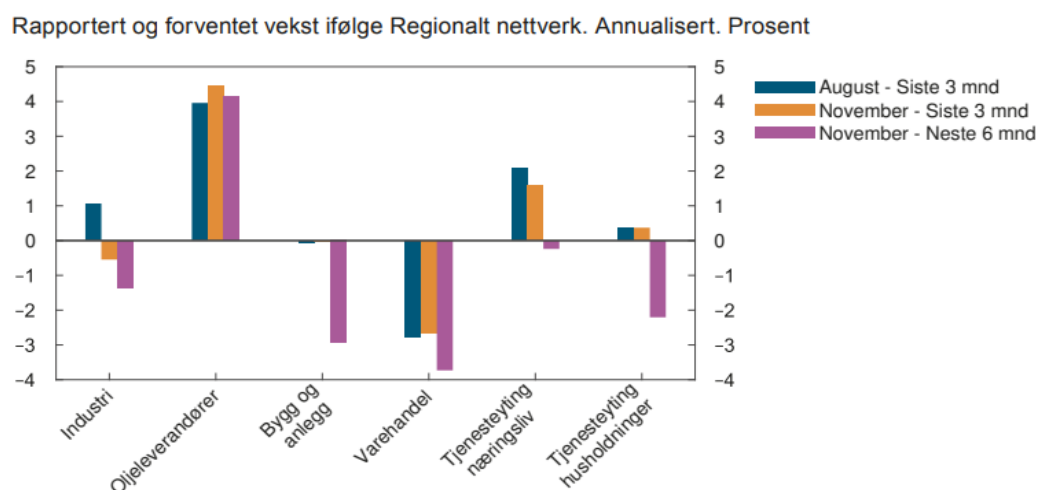
⁴⁹ Norges Bank (desember 2022): Pengepolitisk rapport.

⁵⁰ [Mer trøbbel i vente for verdensøkonomien – E24](#)

⁵¹ [Paying the Price of War | OECD Economic Outlook, Interim Report September 2022: Paying the Price of War | OECD iLibrary \(oecd-ilibrary.org\)](#)

⁵² Norges Bank (desember 2022): Pengepolitisk rapport.

Figur 11 «Rapportert og forventet vekst ifølge Regionalt nettverk»

Kilde: Norges Bank

Presset på norsk økonomi kan drive flere aktører mot kriminell virksomhet for å sikre lønnsom drift. I næringer som er utsatt for arbeidslivskriminalitet, kan kombinasjonen av lavere etterspørsel etter varer og tjenester, økt kostnadsnivå for mange virksomheter og mangel på nødvendig arbeidskraft fra utlandet være sentral for utviklingen av arbeidslivskriminalitet i Norge. Den høye andelen utenlandsk arbeidskraft som normalt er i Norge, kan bety en risiko for utnyttelse av sårbar arbeidskraft fra land med sosial og økonomisk uro⁵³.

7.3.7 A-krimssamarbeidet skal bidra til å beskytte fem samfunnsverdier: Samlet vurdering

Undersøkelser mot privatpersoner og næringsliv indikerer at oppslutningen rundt velferdsstaten er høy og aksepten for unndragelser generelt er lav, men holdninger til unndragelser kan påvirkes av krisetider. Undersøkelser viser også en overordnet trend for generell tillit til institusjoner og aktører som er positiv. Svart arbeid og unndragelser av skatter og avgifter kan true lovlige firmaer, og undersøkelser indikerer at det fortsatt er et høyt nivå i risikobransjene bygg og anlegg, transport og reparasjon av motorvogner, samt renhold, servering og frisering som oftere opplever svart konkurranse. Arbeidsmiljøet i norske virksomheter regnes generelt sett som blant de beste i Europa, og på et stabilt høyt nivå over tid. I Norge er det generelt opplevd god trygghet for kvalitet og leveringsdyktighet ved kjøp av varer og tjenester. Det er flere langsiktige trender som påvirker utviklingen av arbeidslivskriminalitet og samfunnsverdiene, også faktorer utenfor etatenes direkte kontroll. Krig i Europa, usikkerhet i økonomiske markeder og høye energipriser kan antas å påvirke kriminaliteten i Norge, både når det gjelder omfang og modus.

⁵³ Økokrims trusselvurdering (2022)

